

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries
and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-
ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

296943 e.3

With the Author's Compliments

SEMICENTENNIAL PUBLICATIONS
OF
THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY

1876-1926

DE CVRIALIVM MISERIIS

STUDIES IN THE RENAISSANCE PASTORAL

Latin texts, edited with introductions and notes, by
WILFRED P. MUSTARD, PH. D., D. LITT., Professor of
Latin in the Johns Hopkins University.

1. The Eclogues of Baptista Mantuanus, 1911. Pp. 156.
\$1.50.
2. The Piscatory Eclogues of Jacopo Sannazaro, 1914.
Pp. 94. \$1.25.
3. The Eclogues of Publius Faustus Andrelinus and
Joannes Arnolletus Nivernensis, 1918. Pp. 123. \$1.50.
4. The Sacred Eclogues of Antonio Geraldini, 1924. Pp.
84. \$1.50.
5. Aeneas Silvius: De Curialium Miseriis, 1928. Pp. 102.
\$1.50.

AENEAE SILVII
DE CVRIALIVM MISERIIS
EPISTOLA

EDITED, WITH INTRODUCTION AND NOTES, BY
WILFRED P. MUSTARD, PH. D., D. LITT.
PROFESSOR OF LATIN IN THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY

BALTIMORE: THE JOHNS HOPKINS PRESS
LONDON: HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS
1928

0.

COPYRIGHT, 1928
BY
THE JOHNS HOPKINS PRESS

TO
REMIGIO SABBADINI

PREFACE

The earliest English eclogues we possess were published about the year 1514. They were written by Alexander Barclay, Priest and Monk of Ely, the Alexander Barclay who wrote *The Ship of Fools*. They are five long poems, "whereof the first three conteyne the Miseryes of Courtiers and Courts of all Princes in generall." And the title adds that these were "gathered out of a Booke named in Latin *Miseriae Curialium*, compiled by Eneas Silvius, Poet and Oratour."

This Latin text is not very familiar, because it has not been very generally accessible, and the early editions are not easy to read. They employ a good many of the ligatures and abbreviations which they took over from the mediaeval manuscripts or from the handwriting of their own day. They usually print the treatise in one long unbroken paragraph, though it makes more than thirty close-packed quarto pages. And they display all the joyous abandon of the early printer in such matters as punctuation and the use of capitals. Still it is an interesting document, if only because of its connection with the early English pastoral, and I have tried to make a more readable edition of it. I have cut it into convenient lengths, and tried to punctuate it with some reference to the meaning.

My Text is based on a comparison of the Mainz edition of 1517 with the Basel edition of 1571, a photostat of a copy of the Paris edition of 1472 (now in the Li-

brary of Yale University), and a photostat of the Rome edition of 1475 (now in the Harvard College Library). In several passages I have been able to consider also the readings of a Cologne edition of about 1470 and a Rome edition of 1486 or earlier. For these I have to thank Miss MARGARET STILLWELL, Curator of the Annmary Brown Memorial Library of Incunabula, Providence, R. I., and Professor ALICE WALTON, of Wellesley College. Finally, I have examined the text as edited by RUDOLF WOLKAN, *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*, pt. I, pp. 453-487, Vienna, 1909. The spelling is roughly a fifteenth-century spelling, with no more painful attempt at uniformity or consistency than the fifteenth-century printers themselves made.

The Notes show something of the author's use of classical models—especially of Cicero, Horace and Juvenal. The first Appendix is his own sketch of his career from 1431 to 1456. Others are mere literary curiosities which show what use he could make of Horace or Martial in his letters or in his verse-writing. Compare Horace, *Odes*, i, 1; i, 2; *Epodes*, 2; Martial ix. 97; x. 47. I have given rather generous extracts from the *Egloges* of Alexander Barclay, because these English poems are not very generally accessible.

W. P. M.

BALTIMORE, MD.,
July 15, 1928.

CONTENTS

	PAGE
INTRODUCTION	11
TEXT	21
NOTES	71
APPENDICES	83
INDEX	101

INTRODUCTION

Aeneas Silvius was born Oct. 18, 1405, at Corsignano (now Pienza) about twenty-two miles south-east of Siena.¹ He came of an ancient and noble stock—his family name was Piccolomini—but his parents were very poor, and he got a late start in his education. He studied at home, with such assistance as he could get from his father and from a local priest, but it was not until he was eighteen years old that he was able to go to Siena for a more formal course of training. For the next eight years he devoted himself to the study of literature, and paid some attention to the civil law. The last two of these years (1429-31) were spent at Florence under the great teacher Filelfo.

In the fall of 1431 he found employment as secretary to Cardinal Capranica, who was passing through Siena on his way to the Council of Basel. They arrived at Basel in the spring of 1432. Three years later he entered the service of Cardinal Albergati, whom he accompanied to Arras, where a great council was summoned to arrange peace between France, Burgundy, and England. From Arras he was sent on a secret mission to James I of Scotland, returning to Basel in the spring of 1436. For the next four years he was a secretary to the Council of Basel and, though still a layman, he was a

¹ For a good sketch of his career, see William Boulting's *Aeneas Silvius*, London, 1908, or Max Mell's *Enea Silvio, Briefe*, Jena, 1911.

member of one or two of its important committees. From 1440 to 1442 he was secretary to the Antipope Felix V. In 1442 he passed over to the service of the Emperor Frederick III, a service that continued for the next twelve or thirteen years. Here he was immediately crowned as poet,² and made a secretary in the Imperial Chancellery. In March 1446 he at last took orders as sub-deacon, and eleven months later he was admitted to the priesthood. From that time on his promotion was very rapid. In 1447 he was made Bishop of Trieste, and in 1450, Bishop of Siena. On Dec. 18, 1456, he was named as Cardinal, and on Sept. 3, 1458, he was crowned as Pope. He died at Ancona, Aug. 14, 1464. He had gone to Ancona to take part in person in an expedition against the Turks.

He had a most interesting career, though it was more concerned with politics and diplomacy than with scholarship or literature. For more than twenty years he had exceptional opportunities of knowing the politics of the German Empire, and for the last eight years of his life he was at the centre of the very similar politics of the Roman Church. His writings are thus a very important source for the European history of his own times. He wrote a history of the Council of Basel, a history of Bohemia, a history of Frederick III, a general history of Europe, and a book on Asia Minor, and he recast the *Decades* of Flavio Biondo for popular use. Then there were his Commentaries, in twelve books, covering his

² The diploma bears the date July 27, 1442 (W. Boulting, *op. cit.*, p. 113).

own life and times, which he went on dictating till the last year of his life. And he wrote an enormous number of personal and official letters. Several collections of his letters were published before the year 1500, for example, at Milan, in 1481, and at Louvain, in 1483, and his complete works were printed at Basel in 1551. This is a great folio volume of about 1086 pages. A very important modern edition of the letters has been published by Rudolf Wolkan, *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*, Vienna, A. Holder, 1909-18.

One of the most famous of his compositions was a story of two lovers, Euryalus and Lucretia, written in 1444, in which he set forth the amours of a German nobleman with a married lady of Siena.³ This story is often mentioned in histories of the modern novel. It was exceedingly popular from the beginning, and it was very often printed as a separate book.⁴ Naturally enough, it caused the good Pope much distress in his later years. But he could at least insist that it was written before he had taken orders. And he begged everybody who had heard of a certain 'pius Aeneas' to forget the Aeneas of his unregenerate days, and hearken only to the Pius of the present time.

Another very famous composition was the treatise *De Curialium Miseriis*, which is the main source of

³ It is commonly supposed that the hero of the story was his own great patron, the Imperial Chancellor Kaspar Schlick.

⁴ There is a good modern edition of the Latin text, by J. Dévay, Budapest, 1903. A French translation in verse, by Octovien de Saint-Gelais (1493), was edited by Elise Richter, Halle, 1914.

Alexander Barclay's first three Egloges.⁵ Like the story of the Two Lovers, it is in the form of a long epistle. It insists that a man is a fool who enters the service of king or prince, though the writer prudently makes an exception in favor of the court of his own Imperial master. It states that there are various kinds of fools: those who seek what they can never find, those who seek what would be harmful to them, if they found it, and those who pursue their object by a wrong road; and then goes on to show that the courtier is eligible for any one of these classes. It gives a list of the various objects for which most men resort to court—honor, fame, power, riches, or pleasure—and adds that some few really hope to acquire merit or gain their own souls. Then it argues in detail that all these classes are doomed in advance to disappointment. The section on power draws freely from Juvenal, and inserts most of what Juvenal has to say about his great type of political power, Sejanus. The section on pleasure is worked out at length with reference to each of the five senses; and here again the writer borrows very freely from Juvenal. That is, the discussion of the pleasures of taste follows Juvenal's Fifth Satire, where we have a graphic account of the treatment of the poor parasite at the rich man's table; and nearly all of this is borrowed and applied to the condition of the fifteenth-century courtier. Finally, he writes of the few noble souls who devote themselves to the court for worthy motives—

⁵ These are printed in *Publications of the Spenser Society*, No. 39 (1885).

to do some patriotic service, or improve their minds by lofty intercourse. But these also find no pleasure or profit there. They have miserable lodgings, and coarse irregular meals. They have no liberty of thought or action, no place or leisure for study, no chance of learning good morals or manners, no way of making true friends. They get only a scanty pay, and have great difficulty in collecting even that. And when they reflect on their way of life, they are tortured by their conscience.

This sketch may be taken as an outline either of the Latin treatise or of Alexander Barclay's first three *Eglogues*. For, apart from the introductory matter in each case, the English poems take up precisely the same points, and in precisely the same order. Only, the English poems profess to be eclogues, and so are provided with a pastoral setting.⁶ And there are a few other differences. Some of the references to persons or incidents in Germany are replaced by references to conditions or persons in England. The names of two German Emperors are replaced by those of two English Kings. A bit of wisdom quoted from Aristotle is ascribed to a scholar of Cambridge, and several bits of Biblical teaching are quoted from 'Sir Peter' or 'Sir Sampson,' or some other English preacher of the day. Again, the Latin treatise fairly bristles with classical references; the English version omits a good many of

⁶ All this is taken from 'good old Mantuan'; see *Modern Language Notes* (1909), xxiv, 8-9; *The Eclogues of Baptista Mantuanus*, ed. W. P. Mustard, Baltimore, 1911, pp. 48-49.

these, and is often content merely to cite the authority of the 'shepherde Silvius,' or the 'good Pope Silvius'—though Silvius did not become Pope for thirteen or fourteen years after all this was written. For example, several bits of Cicero or Horace are taken over into the English poems without mention of their names, though the names are given in the Latin original. Such things make it interesting to have the Latin text available for comparison.

Indeed, the Latin text is almost necessary at times to explain or correct the English poem. In one or two cases Barclay's proper names are rather confusing, until we know just how they stood in the passage he was paraphrasing. Toward the close of the Third Egloge he has a passage which begins,

But sometime to speake of thinges necessary,
These do all courtiers cares multiply,

and then goes on as if these 'thinges necessary' were persons rather than things. The key to this is in the Latin, '*Sed iam de necessariis aliquid dicamus,*' etc., where '*necessariis*' plainly means kinsmen or relatives who pester the life out of the courtier by insisting that he secure some favor for them, though they may be quite unworthy of any such boon.

The Latin treatise professes to be based on the writer's own experiences, or his own observations, during fifteen years at court, and it is professedly and deliberately realistic throughout. It is a rather remarkable thing that this highly realistic treatise should provide the

material for the earliest English eclogues, and that two conventional English shepherds could discuss it all in such detail.

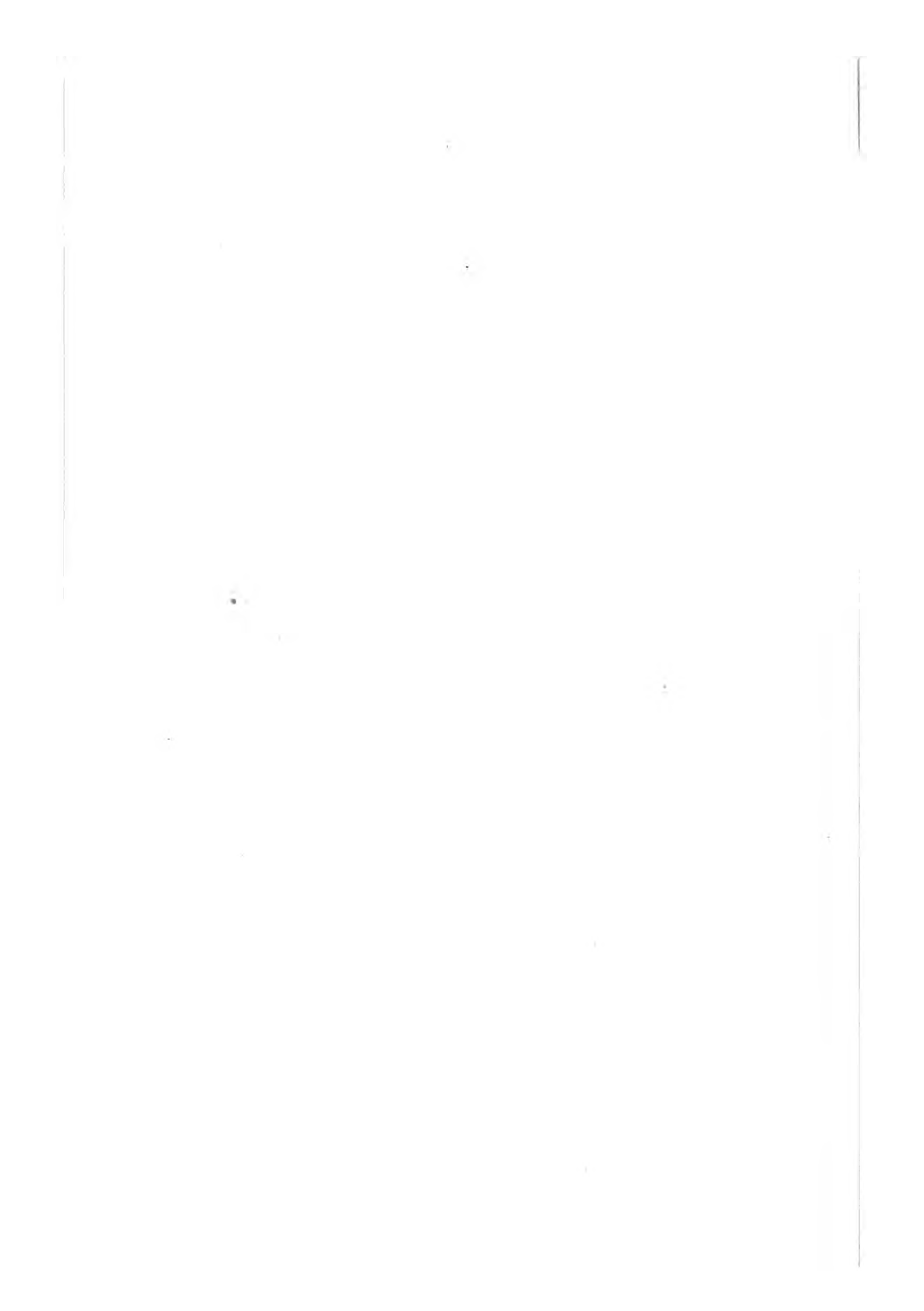
Our author quotes very freely from Cicero, Horace, Juvenal, and the Vulgate. Other writers quoted by name are Aristotle, Gregorius Magnus, Hieronymus, Isocrates, Persius, Seneca, Terence. The story of Menippus (chap. 2) is taken from Lucian, and the story of Gyges from Valerius Maximus. In chap. 32 there are one or two statements which seem to come from Justin, and the statement about Hadrian in chap. 10 is probably derived from Aelius Spartianus.

The style is formed on classical models, though the writer allows himself a few liberties, like 'memineritis quia,' 1, and 'dicis quia,' 40. And, after the manner of his day, he occasionally uses 'sibi' without any reflexive meaning. 'Absque' is used for 'sine,' 13, 16, 36, 40; 'quoad' for 'quod attinet ad,' 4; 'incidunt' for 'incidunt in,' 4. 'Servire teneris,' 12, and 'si mutire prae-sumpseris,' 25, have a rather modern ring.⁷ There are various other irregularities of mood or tense, some of them probably due to copyists or printers. 'Vincieris' is used for 'vinxeris,' 3; cp. the form 'sancierat' quoted by the grammarians from Pomponius Secundus. 'Quaque' seems to be used for 'quocumque,' 44. 'Eliquabit,' 10, means 'melt;' Georges cites 'eliquatio' (melting) from Caelius Aurelianus, *De morb. acut.*, 2, 32, 166. 'Summa luce,' 35, means 'prima luce:' cp. 'summo mane' and 'summo diluculo' in the *Dolopathos*.

⁷ Both constructions occur in the *Dolopathos*.

There are some late or mediaeval words: allecia (herring), 23; asperiolus, 24; assatum, 23, 24; bladum, 34; cacetes, 3; capitula, 38; carpones, 23; caseata, 23; chirotheca, 26; complacentia, 16; computum, 41; corrosores, 38; dietim, 17, 38; disparitas, 23; extimant, 28; feuda, 12; importabilia, 8, 17; intoxicaberis, 36; iocalia, 12; marescallus, 34; pincernae, 20; replicabis, 29; senescallus, 10; spelta, 23; stomachosissima, 20; subsannare, 8; tenca, 23; temula, 23; torneamenta, 17; tribuli (catapults), 37; turtur (a fish), 23; zinzalis, 36. One word, trita, 22 (used of meat that is slightly tainted) seems to be Italian rather than Latin. So is the fancy in caseus caecus, 25.

AENEAS SILVIVS:
DE CVRIALIVM MISERIIS

*AENEAS SILVIVS POETA S. P. D. DOMINO
IOHANNI DE EICH PERSPICACI ET
CLARO IVRISCONSVLTO.*

1. Stultos esse qui regibus seruiunt, uitamque tum infoelicem tum miserrimam ducere curiales, uereor ne qui me arguant mihiue maledicant, si hac epistola quam tibi sum scripturus ostendero. Nec enim deerunt qui me principibus deferant et hostem reddere curent, quoniam uidear homines ab eorum obsequiis arcere; nam ‘Qui posthac,’ inquierent illi, ‘regum atria frequentabunt, si se futuros illic miseros intellexerint?’ At ego non id ago, ut principibus derogem, sed illos potius magnis leuo molestiis. Instant assidue quam plurimi et nobiles et magni uiri, qui regum aures obtundunt, dum in curiam summis praecibus recipi postulant; quos cum nequeant reges aut utiliter recipere aut honeste repellere, in magnaue propterea sint anxietate, gratia mihi, non odium, haberi debebit, si quem ex his monuero, curiae regis ut suapte¹ renunciet. Nec timendum est meis scriptis id fieri, ut regum aulae deserantur; erit enim semper stultorum numerus infinitus,² qui uitam beatam apud reges solummodo iudicent inueniri. Sed ‘Cave,’ dicent alii, ‘ne diuinis aduersere praeceptis, dum regum suades euitari seruicia, cum Petrus, Apostolorum princeps et caput Ecclesiae, Subiecti estote, dicat, omni humanae creaturae propter Deum; siue regi, quasi praecellenti, siue ducibus, quasi

ab eo missis.’³ Absit autem a me scelus hoc, ut Apostolo contradicam, uel regibus dicam non esse parendum, cum et Veritas in Euangelio reddi quae sunt Caesaris, Caesari iusserit, et quae sunt Dei, Deo,⁴ cumque et ad Romanos Paulus, doctor Gentium,⁵ dicat, ‘Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas, nisi a Deo.’⁶ Clamo igitur et ego, ‘Obedite principibus uestris, omnes populi; subiicite uos sublimioribus potestatibus, omnes gentes; sed memineritis quia Petrus propter Deum ut subiiciamini iubet, non propter opes, potentias uel honores.’ At ista non sunt contraria meis scriptis, si cum Propheta dixero, ‘Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.’⁷ Praetereo quam plures obiectiones alias, quibus te responsorem constituo, si qui sint qui uelint me amplius impugnare. Ego ad rem ipsam ueniam, si prius quid hoc me disputare compulerit, paucis absoluero.⁸

2. Genitor meus Siluius, qui mortuo patre posthumus natus est, paternumque nomen tulit, adolescentiae suae florem apud antiquum Ducem Mediolanensem,¹ huius Philippi Ducis patrem, peregit; affectusque tandem curiae taediis domum rediit, uxorem duxit, filios genuit, et usque in hanc diem uitam quietam laudatamque degit. Is, cum ad se duo Senenses iuuenes admodum nobiles accessissent, et an regi seruire conduceret percunctati fuissent, sic respondit:

“Menippus,² cum adolescens apud Homerum Hesiodumque diuersa deorum scelera legisset, ea licita esse

atque honesta credebat; nam quod dii faciant, quis non arbitretur honestum? Hic uir postea factus, cum illa tanquam turpia prohiberi legibus animaduerteret, incertus animi philosophos adiit, sciscitaturus ab eis, quaenam esset optima uita. Sed neque philosophi satisfecerunt, cum inter se dissentirent, et alii uoluptatem, alii uacuitatem doloris,³ uirtutem alii, quidam uero animi corporisque et fortunae bona simul iuncta uitam dicerent praestare beatam. Incertior igitur ille multo quam antea, ut uerbis utar Terentii,⁴ consulere mortuos decreuit, et ad inferos penetrauit, ac ex Tiresia, qui et ipse uates diuinatorque fuit, ubi uita foret beata perquisiuit. Cui cum uates diu respondere negasset, in aures tandem insusurrans, 'Apud priuatos,' inquit, 'optimam uitam, hoc est, foelicitatem, inuenies.' Gyges⁵ quoque, Lydorum rex, qui se prae caeteris fortunatissimum reputabat, Apollinem consuluit, quis suo tempore foelix esset. Contempsit oraculum regias opes et apparatus,⁶ atque Aglaum⁷ quendam Arcadem, modici ruris cultorem, qui metas agelli sui cupiditate nunquam excesserat, foelicem esse respondit. Vos igitur, o iuuenes, si quo modo uiuatis optime quaeritis, minime reges adibitis. Nam cum ipsi foelicitatis expertes sint, foelices qui sibi dicati sunt nullo pacto possunt efficere; quippe quod principibus seruientes nihil sibi libertatis relinquunt, ut ea consequi possint, quibus potiti multo sint quam antea miseriores. Virtutes enim, o iuuenes, foelicis uitae sunt effectrices; quae a principum domiciliis exclusae, si quando casu aut errore limen ingrediuntur, e uestigio coguntur fugere, perterritae

sinistris moribus quibus in altis palatiis uiuitur. Quod si tempus disserendi daretur, monstrarem uobis omnes homines stultos esse, qui uitam habentes aliam, in qua possint honeste uersari, in curias principum se praecipitant. Sed abest ocium. Ideo uos tantum moneo, ut agrum hunc histriones et adulescentes et alios nebulones metere sinatis, 'qui nigrum in candida uertunt.'⁸ Nullus est enim uiris bonis apud principes locus, nulla emolumenta laborum,⁹ et, ut Iuuenalis uerba resumam, 'minor est hodie res heri quam fuit; haec eadem cras deteret exiguis aliquid.'"¹⁰

3. Sic Siluius genitor; illi uero ab insano proposito reuocati domi manere ac sibi et Musis uiuere decreuerunt. At paterna uox minus in filio quam in extraneis potuit; nec enim me pater ab obsequiis curiae ualuit auocare, quamuis saepe et multum ne per principum uesantias me irem perditum admonuerit. Sed expertus sum postea quod prius non credidi, ueramque patris sententiam inuenio; de qua libet mihi nunc in hac epistola dissertare, grauique tuo iudicio ac censurae remittere cuncta; nam et tu annis compluribus inter aulicos canes latrauisti. Vidi te apud Albertum¹ Caesarem honorato in loco, et cum te primum noui, orator suus in Basiliensi Concilio benedictionem sibi ex Patrum coetu petebas, cum is regni Vngariae diadema, mortuo socero suo Sigismundo Caesare, suscepisset; atque postquam is quoque uita functus est, non enim triennio toto imperauit, ad nepotem eius Albertum Austriae Ducem te contulisti, cuius es adhuc consiliarius. Quam

rem non sum nescius apud ignaros rerum² meae sententiae posse detrahere; quis enim infoeliciter uiuere curiales crediderit, cum tu qui uir haberis et bonus et sapiens solutus semel curiae uinculis iterum te uincieris? Sed sum ego quoque in eadem <in> qua tu es causa,³ qui annis iam quindecim curialem seruitutem seruiui, et nunc ecclesiasticos, nunc saeculares secutus sum principes, et quamuis liber nonnunquam euaserim, mox tamen in uincula meapte⁴ redii. Itaque posset aliquis opinari, ut solus uel cum paucis curiae uoluptatibus fruar, idcirco me mores curiae coram aliis detestari, sicut apud Mediolanum qui Bernardino praedicatori contractus usurarios accusabat, ut, prohibitis ab his reliquis, solus ipse faeneraretur. Sed longe aliter est. Non enim quia placeat mihi curia, ideo uersor in curia, sed ne leuitatis accuser, qui genus uitae receptum nesciuerim persequi. Idem et te arbitror retinere. Accidit enim nobis sicut et coniugatis. Sunt enim admodum multi qui uiuente coniuge matrimonium damnant et uxoris obitum cupiunt libertatis amore, semperque illius ad Corinthios Pauli mandati meminerunt, ‘Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem;’⁵ at hi postquam libertatem sunt assecuti, mox alteram ducunt coniugem, ut uix quidem exequias defunctae ualeant expectare. Sic enim est hominum cacetes,⁶ ut uitam quam uiuunt diuque uixerunt, etsi malam sciunt, mutare tamen aut nesciant aut nequeant. Hinc Horatius ad eos qui suam uitam damnantes alienam laudant, ‘Iam faciam quod uultis,’ inquit; ‘eris tu, qui modo miles, mercator; tu, consultus modo, rusticus; hinc uos,

uos hinc mutatis discedite partibus; eia! quid statis?" nolint.⁷ Plurima sunt, mi Iohannes, quae nos cogunt perseuerare, sed nulla est ratio prior quam ambitio, quae tanquam aemula caritatis omnia fert onera quamuis grauissima,⁸ ut honoribus saeculi ac popularibus laudibus efferatur. Quod si humiles essemus, et animam potius lucrari quam uanam uenari gloriam studeremus, haud multi profecto in haec taedia sese reciperent. Ad eos igitur qui propterea sequi reges uolunt, quia praelatos et doctos uiros in curiis esse conspiciunt, Saluatoris nostri Iesu uocem obiiciam, 'Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei; quae dicunt, facite; secundum opera eorum nolite facere.'⁹ Non igitur quod insignes uiri ac magistri uitae faciunt, sed quod facere debent, imitari oportet. Expendat prius seipsum, qui se dicare uult regibus, an tolerare labores, famem perpeti, sitim sufferre contumeliasque ualeat sustinere. Deinde prospiciat diligenter, utrum ex curia consequi possit quod suus desiderat animus. Mihi et angustiae apud principes infinitae intolerabilesque esse uidentur, et quae homines optant illic nullatenus inueniri. Quo fit, ut ueram patris sententiam arbitrer; de qua nunc altius transigemus.

4. Repetenda est igitur paterna uox. Quid ille? Stultos esse autumat singulos qui non coacti principibus seruiunt. Clara uox, dura tamen fortasse nonnullis uidetur; sed audi iam quo pacto probetur. Stulti quoad¹ propositum nostrum tribus modis dicuntur homines. Stultus est quicumque id quaerit quod

inueniri non potest. Stultus est et qui quaeritat quod nocet inuentum. Stultus quoque et ille est qui, fine proposito ad quem tendit, cum plures habeat calles, deteriorem deligit et periculosiorem, ut si Romam petiturus, cum duae sibi pateant uiae, altera brevis atque segura, altera longior et plena latronibus, pergere ultimam uelit. Curiales igitur homines aut primam stulticiam incidunt² aut alteram aut terciam; aut enim quod assequi nequeunt inuestigant, aut quod inuentum detrimento sit quaerunt, aut semitam peiorem deligunt.

5. Quas res tunc longe melius cognoscemus, si quae sint curialium desideria, et quos sibi constituent fines, praeuiderimus. Mihi uidentur omnes qui regum uel principum latera stipant aut honores quaerere famamque saeculi aut potentiam aut diuitias aut uoluptates; nec inficias ibo nonnullos esse qui se apud principes lucrari animas arbitrentur, ut meritum tanto maius nanciscantur, quanto cum maiore periculo militauerint. De his igitur quinque generibus hominum dicendum est nobis; quos tantum distare¹ ut sapientes sint ostendemus, ut facile quiuis eosdem deliros, amentes, insanos ac stultissimos queat cognoscere.

6. Prius tamen quam haec aggrediar, omnes oratos uolo, ne me quempiam principum carpere censeant, aut quouis pacto serenissimo diuoque principi meo Frederico¹ Caesari detrahare; nam etsi dicturus inter disputandum fuerim, uiciosos principes esse et libidinum ac stulticiae seruos, non tamen id omnibus ascripserim. Nec enim me latet, inueniri nonnullos uirtutum ac

sanctimoniae cultores, qui principatus uicia diuino quodam munere superent, quemadmodum boni apud Gentiles principes Augustus, Vespasianus, Titus, Traianus et Antoninus Pius sunt habiti, et apud Christianos, Constantinus, Arcadius, Honorius, Theodosius, Carolus Magnus et, quem Bambergae ueneratur, Henricus Sanctus;² quibus, si uel pietatem uel mansuetudinem uel pacis amorem uel iusticiae zelum uel religionis affectum requiris, Fredericum nostrum nulla in re minorem inuenies; tantumque abest meis ut sibi scriptis uelim detractum, ut eius laudes illustrare et uersibus, quoad possim, et oratione soluta decreuerim. Nec me nunc eius curia detineret, nisi sua me bonitas allexisset. Sed me, quanta sit curialium infoelicitas, ostensurum non quid ipse et alii pauci ‘quos aequus amauit Iupiter,’³ sed quid communiter principes agant referre oportuit. Quod si omnia quae inferius mala recensentur in nostri principis inueniri curia dixerim, aperte mentiar, nec minus mentiar, si nihil illorum hic esse contenderim, nec ego quenquam momorderim; quia sic est hominum uita,⁴ ut plus mali ubique quam boni reperiatur.

7. Nostra intentio est, fatuos esse qui principibus haerent, disputando monstrare. Iam igitur illos aggrediamur qui tanquam appetentes honorem principibus seruiunt; aduersus quos cum Iuuenale libet exclamare, ‘O medici, mediam pertundite uenam.’¹ Delirant enim qui propter honorem principibus famulantur; ad quorum purgandas mentes non meis scriptis, sed elleboro² potius esset opus. Quis enim uerum honorem in aulis

principum dixerit inueniri? Dantur honores in curiis non secundum mores atque uirtutes, sed ut quisque ditior est atque potentior, eo magis honoratur. Nam quem unquam pauperem, tametsi praestanti uirtute praeditum, regum aliquis sublimauit?

8. Audio quod obiicis. Fuerunt nonnulli, dicis, obscuro nati loco atque inopes quondam, qui nunc omnibus sunt praelati; sic enim principes uoluerunt. Sed quos, oro, sic praelatos ais? Nempe quos suis moribus conformes inuenerunt. Quibus moribus? Auaritiae, libidini, crapulae, crudelitati. Sic est sane. Placet auaro regi, qui pecunias undecunque refert. Gratus est libidinoso qui uirgines atque maritas sibi conciliat.¹ Carus est ebrio qui combibit. Crudeli iocundus est qui sanguinem quam multum effundit humanum. Nemo acceptus est, nemoque ex paruo statu praefertur aliis, nisi magno aliquo facinore sese principi conciliauerit.² At hic non est uerus honor nec stabilis, qui ex radice uenit non bona. Vera gloria, ut inquit Cicero, est illustris ac peruagata (multorum et) magnorum uel in suos ciues uel in patriam uel in omne genus hominum fama meritorum;³ quam nec principes assequuntur, nec qui seruiunt eis, cum uiciis omnes fere sint dediti, nec bonum aliquid agant, nisi fortuito. At transeunti per urbem tibi inclinabunt homines, denudabunt capita, cedent loco, salutem dicent, manus osculabuntur. Ita est certe; at ubi transieris, digitos⁴ retrotendent subsannabuntque tibi, et 'Ille est,' inquierit, 'qui principem nostrum seducit, qui bellum suadet, qui uestigalia

auget, qui onera nobis importabilia ⁵ cumulat, et etiam qui uerso pollice quos uult ex nobis occidit.⁶ Quem dii deaeque omnes perdant,⁷ ne sub eius tyrannide diutius simus.'

9. Huiusmodi est honor curialium; qui si te, quisquis es, oblectat, non uerebor te stultum atque insanum affirmare, qui oblectationes tuas in re fallaci, uaria atque omnino falsa reponas. At uero parasitorum uocibus qui te coenarum gratia laudant, quantum tribui debeat, tu ipse nosti. Praetereo histriones atque ioculatores et totius uulgi laudes, quas uir prudens pro nihilo reputabit; quia nulla est uera laus, nisi a uiris proueniat laudatis.¹ Adde quod omnes curiae sequaces non quibus praesint, sed a quibus praecedantur inspiciunt,² et altius semper euolare ³ nituntur; atque cum reliquos praecesserint, ipsis etiam regibus incipiunt inuidere, quia inexplebilis est humanae gloriae appetitus. Cui postquam te dedideris, semper Ciceronis illud in ore habebis, 'Quicquid est enim, quamuis amplum sit, id certe parum est, cum est aliquid amplius.'⁴ Est insuper philosophorum sententia, ac praesertim Aristotelis,⁵ in honoribus non esse finem ponendum, quia et res incerta est, et in potestate alterius, et qui seruit honori et huius saeculi famae, necesse est ut multa faciat inuitus. Interdum plus hominibus quam Deo seruire cogitur. Duo igitur cum sint honores, alter uirorum bonorum, alter multitudinis, stultus est qui primum apud regem uenatur, quia inueniri uerus honor non potest ubi uirtutes non regnant; qui uero alterum quaeritat multo stultior

est, quia et rem pernitiosam sequitur et uiciosam, et instabilem et incertam. Atque hi quidem perpetuis cruciatibus affliguntur, cum sibi praeferri plurimos, et saepe indignissimos, uideant; nec qui honoris est audus usquam magis quam in curiis angitur. Atque iam satis de honore sit dictum. Nunc ad potentiam transeamus.

10. Pulchrum uidetur nonnullis apud principem esse potentem, tutorem uocari regis,¹ praecipere aliis, bellum indicare, pacem componere, posse obesse et prodesse quam pluribus; sed multi decepti sunt, dum posse apud reges plurimum quaesiuerunt. Apud Tiberium Neronem Claudium tam potens Seianus fuit, ut imperatore apud Capreas cum grege Caldaeo sedente,² solus hic imperium administraret, secundumque illud totius orbis caput³ ueneraretur. Et quippe, si ante ipsum oppressa Caesaris senectus fuisset, hunc unum populus Augustum uocasset.⁴ Sed nulla est apud principes diuturna potestas nulliusque status debilior, nullius incertior, nullius infirmior est quam eius qui apud principem uidetur esse potentior. Sunt aemuli multi, simultates, odia; omnis potentia magnae inuidiae subiecta est.⁵ Incidunt suspitiones, parantur insidiae, perstrepunt undique delatores; atque ut oculus parua festuca turbatur, sic principum gratia offensiuncula uel minima cadit. Interdum etiam nullo crimine perditur; tantum apud principes subdola⁶ lingua potest. Apud Adrianum imperatorem delatorum uoces adeo ualuerunt, ut amicos quos ad summum prouexerat postea hostium loco habuerit.⁷ Sed ad Seianum redeo. ‘Visne salu-

tari sicut Seianus,'⁸ et tam esse potens ut ille fuit? At hic, unica principis epistola captus est, ac per urbem unco ductus ad spectaculum et in Tibridis ripa truncatus; omnesque ipsius statuæ ex Capitolio deiectæ sunt.⁹ Perlege sacras litteras; quot Saul, quot Daud, quot Salomon ex his qui apud se potentes erant occidi iusserunt. Abimelech¹⁰ quia potentem uidit apud se Isaac, ex regno repulit; forsitan et interfici iussisset, nisi digitus Dei cum illo fuisset. Clitum, suæ nutricis filium, quod sibi ausus Philippi patris laudes comparare fuisset, Alexander Macedo sua manu interemit.¹¹ Extant nostri temporis admodum multa exempla, quæ consulto fugio, ne cui uidear detraxisse. De magno regni Appuliae Senescallo¹² nemo me dicere prohibet, quia tuta est in mortuos repræhensio. Hic apud reginam Ioannam¹³ primo in loco fuit, potentiamque suam eo firmiorem putabat, quia et stupris sese insinuauerat. At regina, conuerso in alium amore, percussores ad illum noctu transmisit; quo mortuo, alios sibi concubinos substituit. Perrari sunt qui apud reges perpetuo sint potentes. Saepe qui heri placuit hodie displicet; nullum est in atriis principum maius studium quam ut alios de gradu præcipitent¹⁴ et se erigant. Potentatum quilibet appetit, nulla inter curiales habitat fides; non frater a fratre tutus¹⁵ inuenitur, nec patri filius fidus est, nec filio pater. Quilibet sibi studet; omnes præferri uolunt, omnes mandare. Si quis potens est, mille circa se oculos habet et totidem linguas ad ruinam eius aspirantes, et unus hinc alius illinc præmit. Nimirum multos timere habet, qui multum potest,¹⁶ et illum

omnes oppugnant qui principi gratior existimatur. Ruunt turre quae iuxta flumen sitae perpetuum in se aquae cursum recipiunt. Quid tu facias, qui ex unius uoluntate dependes, in cuius amore nec ferro nec plumbo sed cera fixus teneris, quam uel in frigidatus amor excutient uel irae feruor eliquabit? Non omnibus tantum arridet Fortuna quantum Cancellario nostri Caesaris Caspari Slichio,¹⁷ quem uel miranda fati¹⁸ clementia uel singularis uirtus atque praestantia quae in paucissimis hominibus reperitur apud tres Caesares¹⁹ inter primores potentem reddidit. Alios uero uix unquam uidimus in curia successoris tales esse, quales apud antecessorem fuere; sed praecipitari complurimos ex gradu cernimus ita ut quanto prius honoratiores et potentiores censebantur tanto exinde debiliores et inhonoratiores fiant, et sint inimicis gaudio, amicis uero et propinquis et sibi dolori, molestiae atque dedecori. Est autem hic uulgatissimus eorum finis qui apud principes uel honorem uel potentiam quaeritant; quos in errore tam manifesto compraehensos stultissimos esse nemo negauerit. Nec plura de potentia.

11. Nunc diuitias prosequamur, quas minime dubium est complures mortales in curiales carceres attraxisse, qui cum Horatio laborem se ferre dicunt, 'senes ut in ocia tuta recedant.'¹ Quidam uero Iuuenalis referunt uerba, 'Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus a tegete et baculo?''² Aduersus quos possum Saluatoris nostri sermonem referre, qui tam difficile dicit diuitem intrare regna

coelorum quam per foramen acus transire camelum; ³ quo fit, ut stultum sit diuitias quaerere et spem patriae coelestis ⁴ amittere. Nec mihi quisquam timorem famis adducat, quasi non habeat Christus unde alat pauperes suos. ⁵ Apostoli nauim et retia reliquerunt, ut inquit Hieronymus, ⁶ nec tamen illis quicquam defuit. Libertas Christi pauperum et olera Croesi diuiciis praeferuntur. ⁷ Sed ista fortasse nimium religiose dicuntur, nec talia sunt quae uulgo probari queant. Agamus igitur pingui Minerua, ⁸ consentiamusque Iuuenali et Aristoteli, ad foelicem uitam opus esse diuitiis, quia ‘non facile emergunt, quorum uirtutibus obstat res angusta domi.’ ⁹

12. Sunt qui se posse putant diuitias cumulare principibus seruientes, at hi ut diuitias comparent, libertatem uendunt, nec tamen diuitias assequuntur. Nam si tibi princeps uel beneficia contulit uel feuda ¹ concessit uel res alias est largitus, tanto magis seruire teneris, quanto maiora sunt dona. Quod si aliunde nescis, ex Gregorio discito; ‘cum enim,’ inquit ille, ‘augentur dona, rationes etiam crescunt donorum.’ ² Quod si tunc ex curia uelis abire, cum diues es factus, mox omnia perdidisti; inuenitur causa, submittitur accusator, conuinceris reus etiam non commissi criminis, auferuntur bona, et, ne conqueri unquam possis, eripitur et vita. Si uero in curia perseueraueris, oportet te ad quaeuis imperia regis esse paratum, ire in bellum, per latrones transire, nauigare in mari, manere in peste, mille capitis adire pericula, ³ iustum atque iniustum

exequi mandatum, ridere et flere cum rege,⁴ laudare quem laudat, uituperare quem uituperat. Nulla tibi aut in uerbis aut in operibus libertas supererit. Quid igitur stultius est quam diuitias per tot tormenta cogere, cum sit manifesta frenesis, teste Satiro, ut locuples moriaris, egenti uiuere fato?⁵ Nonne praeterea deliramentum est, quod duo uel tres cumulauerint opes, omnes huiusmodi liberalitatis munificentiam expectare, et non potius infinitos respicere, qui dum regibus seruiunt ad extremam inopiam sunt deducti? 'Iam dabitur,' inquit Persius, 'iam iam, donec deceptus et exspes nequicquam fundo suspiret nummus in imo.'⁶ Diuitibus nonnunquam dari solent diuitiae, sicut in mare feruntur aquae; nemo pauper, quamuis diu et admodum utiliter seruiuerit, tantum praemii reportabit, quantum diues ex obsequio paruo. Non enim seruitia in curiis principum, sed personae ponderantur; nam et paruos parua decent⁷ et magnos munera magna. Nec donare reges solent quod nequeant, cum libido fuerit, auferre. Itaque nec rem donatam, si uelis, alienare poteris; nec in aliud regnum transferre, nec ex ea quicquam disponere, quod regi non placeat. Non sunt igitur tuae huiusmodi diuitiae, quibus non potes uti pro arbitrio. Quid quod neque testandi facultatem habebis? Nanque si liberis careas, nemo tibi nisi princeps erit haeres; si assint filii, nisi et ii principi seruiant, non succedent tibi. Taceo quot diuites necati iussu eorum sint qui eos ditauerant. Solent enim principes sic nonnullis largiri multa, sicut et nos sues pascimus, ut eos, postquam impinguati fuerint, deuoremus. Sic de

Seneca Longinoque legimus, quos propter diuitias interemptos Iuuenalis affirmat his versibus, 'Temporibus diris igitur iussuque Neronis Longinum et magnos Senecae praediuitis hortos clausit et egregias Lateranorum obsidet aedes tota cohors;' ⁸ perierunt enim et Laterani propter diuitias. Sancte igitur scriptum est et uere, 'Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.' ⁹ Adde quod paucissimi reges quae sua sunt donant; rapiunt enim ut donent, ¹⁰ quae nec uera sunt dona nec iuste possidentur. Cumque uix regnum ullum inueniatur, quod non sit uel partum uel continuatum fraude, quid est quod largiri iuste principes possint? Unde pecuniae, unde iocalia ¹¹ veniunt, quae apud principes sunt, nisi ex raptu uel uenditione iusticiae aut ex spoliis ecclesiarum? At ista sunt iniquitatis praemia, quae nec regi prodesse neque tibi utilitati, si donata fuerint, esse possint.

13. Relinquamus igitur hanc diuitiarum cupiditatem, quia non impletur auarus pecunia, et auaro, ut inquit Hieronymus, et Seneca prius dixerat, tam deest quod habet quam quod non habet.¹ Scimus Scripturam dicentem quia non proderunt diuitiae in tempore ultionis; ² diues enim cum interierit, non sumet omnia; et non descendet cum eo gloria domus eius.³ Viuamus, obsecro, 'tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.'⁴ Victus atque uestitus, ut iterum Hieronymi uerbis utar, diuitiae Christianorum sunt; ⁵ et has est potens Dominus nobis absque ministerio principum tradere. Diuitias uero apud reges uel non inuenimus

uel tales inuenimus, quas longe melius fuerat non inuenisse. At haec de diuitiis libasse sufficiat, ex quibus, ni fallor, monstratum est stulticiae operam dare qui ob opes principibus famulantur.

14. Nunc admonet tempus ut de uoluptatibus disseramus, in quibus multi mortales beatitudinem posuerunt, atque inprimis Epicurus, uir alioquin magnus, quem philosophi nostri temporis magis uerbis quam factis reprobant. Nam quotus est, obsecro, uel theologorum, qui uoluptatibus non inseruiat? ‘Quamobrem si quem forte inueneritis qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiatur, excludatque auribus omnem suauitatem, huic homini ego fortasse et pauci deos propitios, plerique autem iratos putabunt,’ in oratione pro Marco Caelio¹ Ciceronem dicentem inuenimus; quibus in uerbis omnes quinque sensus tetigit quibus uoluptates hauriuntur. Cumque duae uiae sint quibus humana uita continetur, altera uirtutum, altera uoluptatum, illa ‘deserta et inculta atque interclusa frondibus et uirgultis,’² haec semper hominum frequentia teritur, nec quisquam est qui uoluptati non obsequatur. Suntque admodum multi qui tanquam uoluptatibus fruituri obsequia principum amplectantur; quod quam stultissimum sit, operae prae-tium fuerit ostendisse. Ac de uoluptate quae oculis percipitur primum dicamus.

15. Oblectantur nonnulli, dum splendidos equites conspiciunt, dum bella geri exercitusque concurrere uident, dum formosas cultasque mulieres intuentur,

dum coetus hominum ornatorum, dum ludos, dum iocos, dum pulchros equos, dum picturas, dum sericeos pannos, purpureos, aureos, dum mirificas vestes, insignes urbes, egregias domos, alta palatia, marmorea templa, sculpturas, testudines, uiridantia prata, lucos, fontes, flumina, feras, serenum aërem, montes apricos,¹ amoenas ualles, armenta, canes et huiusmodi caetera contemplantur. At haec omnia multo iocundiora sunt priuatis hominibus quam curiae obligatis; nam qui seruitio regis mancipatus est, in bello non ut spectator, sed ut miles aderit, et huc atque illuc concursabit, ac hostem ferire seque tueri magis quam oblectare oculos cogitabit. Mulieres non intuebitur, nisi cum regi placuerit; tuncque illas uidebit, quae aliis gratae, sibi molestissimae sint. Ornati uestibus homines plus inuidiae quam uoluptatis praebebunt; et alienos equos et meliores et nitidiores quam sui sint non laetabitur inspexisse. Iocis atque ludis perraro intereris, regio lateri semper assistens. Palatia uero, et templa, et picturas multo facilius spectare mercatores atque priuati homines quam curiales possunt; cumque reges perraro suorum regnorum limites exeant, urbes inspicere non nisi unius regni poteris, nec quid apud alias gentes sit speciosum, uidendi tibi copia dabitur. Ea quoque quae in campis sunt uisu delectabilia rarissime inspicias, domi clausus quasi captiuus, nec unquam exhibis, nisi cum rex uel uenari uoluerit uel aliter animum relaxare; quod tum fiet cum maxime domi uelles manere, cum niues agros cooperuerint, uel cum solis feruore mundus ardebit.² Sed marcet plaerunque sub tecto squalida pulueribus pars maior

curialium, nec in choreis atque tripudiis foeminarum delectatio datur, cum tu illam respicias quae in alium³ fertur, et te nedum spernit sed etiam odit. Nulla dies est in qua mille res non uideas quae tuum conturbent animum. Semper tibi ante oculos inimici sunt, oscularique manum persaepe cogeris quam uelles truncatam uidere, facileque plus amaritudinis quam dulcedinis uisus tuus ex curia reportabit.

16. At in auditu, dices, magna est curialium delectatio, dum nouitates totius orbis, dum uiros sapientissimos loquentes, dum gesta uirorum magnorum, dum cantus sonosque audiunt musicorum. Credo et hoc plerosque decipere. Sed medendum est etiam huic parti, ne quis oblectaturus aures curiae se astringat, ac molestiam pro uoluptate percipiat; nam quod tu mihi de nouitatibus ais absque negocio confuto, cum plura illic displicentia quam grata audiantur, cum nunc ciuitates captae, uiri praestantes occisi, spolia facta, rapinae commissae, uictores mali, uicti boni saepius referantur. Viros autem sapientes qui de moribus ac Naturae secretis disputent, quique historias referant, non nisi per adulationes apud principes accipies. Quod si nunnunquam oratores atque philosophi disertis curias adeunt, orationesque coram principibus habent, non tam dulce est eos illic audire, ubi cum metu magis loquuntur quam in scholis, ubi sunt liberi et ad ueritatem, non ad complacentiam,¹ fantur. Hinc est quod Athenis, dum libera ciuitas fuit, et Romae, dum consules rem publicam gubernabant, litterarum studia maxime floruerunt. In

curiis uero quilibet sermo per adulationem habetur, nihil ad uerum dicitur. Commendantur mali bonique uituperantur. Sunt qui ueterum narrant historias, sed mendose atque peruerse; claris auctoribus non creditur, sed fabellis inanibus fides adhibetur. Plus Guidoni de Columna,² qui bellum Troianum magis poetice quam hystorice scripsit, uel Marsilio de Padua,³ qui translationes imperii⁴ quae nunquam fuerunt ponit, uel Vincentio Monacho⁵ quam Liuius, Salustius, Iustinus, Quintus Curtius, Plutarchus aut Suetonius, praestantissimis auctoribus, creditur. Citharistas uero ac cantores, quamuis curia solet optimos habere (plus enim hoc genus hominum quam philosophorum uel poetarum principibus placet) non ad tuam, sed ad regis, audies uoluptatem; cumque dormire aut aliud opus agere uelles, tum potissime istorum sonis aut cantibus inquietaberis. ‘Omnibus hoc uicium est cantoribus,’ inquit Horatius, ‘inter amicos ut nunquam inducant animum cantare rogati, iniussi nunquam desistant.’⁶ Quo fit, ut cum nolis, audias, cum uelis, nusquam appareant; et tamen his singulis Kalendis aliquid cogaris elargiri. Quid quod omnia iurgiorum atque rixarum sunt plena? Vnus alteri maledicit, increpant se inuicem, blasphemiae in Deum Sanctosque iaciuntur, omnes in confuso loquuntur; tot clamores sunt, ut uix socium qui prope te est ualeas audire. Quilibet sua facinora narrat cum derogatione alterius. Illi suam patriam laudant, et alienam uituperant. Spurcissima undique uerba personant; nulla in uerbis modestia, nulla reuerentia, nullus pudor. Scurrae semper audiuntur uel detrahentes uel ructantes; nam

his solis libertas est, quicquid uel facere uelint uel dicere. At haec, si quis sapiat, surdus potius esse uelit quam audire.

17. Iam de tactu pergamus, in quo Venus potissime dominatur, quam nonnulli rerum ignari blandissimam in curiis esse confidunt, ex eo errantes, quod mulieres eos amare consueuerunt qui uestibus sunt ornati, qui crines uentilant,¹ qui torneamentis² intersunt, qui canunt, qui choreas ducunt, qui semper laeti atque hilares inueniuntur, sicut curiales esse uidentur. Sed minime ita est, ut grata sit his Venus. Nam si qua est mulier quae hos amat, non tamen eis se credit, quos loquaces agnoscit iactatores, instabiles plurium amatores, nisi forsitan aliqua est quae famam paruifaciat; tuncque multi circa unam concurrunt, nec ullam sine riuali diliges. Hinc rixae, contentiones, odiosa uerba, et interdum uerbera et homicidia. Nullam nutrire modico poteris, cui adsint qui multa promittant. Veniet alter te pulchrior aut acceptior; nulla tam fidelis est quae uno contenta sit uiro.³ Saepe cum amicam petes, aut alium cum ea inuenies, aut isse illam ad alium reperies. Quod si tibi grata obtigerit et fida puella, non poteris nisi raptim et per furtum esse cum illa; neque enim seruire regi et Amori poteris, quia uterque insolens dominus est, et qui hominem totum uult sibi. Adde quod, nedum amicam, sed nec coniugem in curia pudicam seruabis; tot sunt undique proci, tot formosi iuuenes, tot promissores, tot lenae, ut nec castissima coniunx resistere tot oppugnationibus possit. Quod si probissima fuerit, de-

serenda est tamen, cum dietim⁴ curiae principum moueantur, siue coniunx sit, siue concubina. Tunc anxietas animi mentisque dolor, quia nec cum amata remanere nec illam ducere tecum potes; et instabilitatem foeminae remanentis, cuius est in horas mutari,⁵ semper suspectam habes. Iunge irrisiones ac detractones quae fiunt amantibus; dinumera discrimina, pondera suspensiones. Omnia haec cum sint priuatis grauia, curialibus certe importabilia sunt; nec usquam minus quam in atriis regum tactus oblectatur.

18. Sequuntur alii duo sensus odorandi et gustandi, qui partim coniuncti sunt, partim disiuncti. Namque dum fercula redolentia sapidaque comedimus, uterque sensus laetatur; si quis autem florum aut unguentorum sequatur fragrantiam, non gustum sed odoratum iuuabit, et officium suum odoratus amittet, cum in palato cibus masticabitur. At hi quibus in solo palato est causa uiuendi¹ stulti sunt, et pecudum uitam, non hominum, sectantur; nam et Apostolus eos uituperat 'quorum Deus uenter est.'² Rem nanque damnatam sequuntur, quamuis plurimi propterea uelint regibus obsequi, ut bibere atque edere maxime possint. Et quia principes optimis utuntur uinis atque cibariis, uesci se quoque eisdem sperant, potaturosque cum regibus se confidunt; ac sicut muscae pingues mensas, sic isti unctas dominorum popinas³ insectantur, quamuis regalibus epulis magis muscae quam isti pascantur.

19. Videamus igitur apud fastigium regale quanta sit curialium edendi atque bibendi uoluptas, quae sane

tunc optima est cum fames adest atque sitis, cumque nec illa nec ista protrahitur. At in curia perraro ante meridiem cibaria distribuuntur, quo tempore non famelici sed rabidi sunt homines. Quibusdam uero expectatio longa, debilitatis spiritibus, appetitum subripuit, alii modico pane uel caseo praegustato orificium stomachi clauserunt; quo fit ut alii uorent quicquid apponitur et ad crapulam impleantur, alii uel minimum sumere nequeant. Interdum in ortu diei et ante lucem fercula sunt apposita, quae nisi comederis, usque in noctem ieiunabis; nec tamen stomachus officium suum fecit, nec appetitus adest. Cum post meridiem pransus fueris, rursus post horam coena ponitur. Nunquam in suo tempore cibus affertur. 'Hinc subitae mortes atque intestata senectus,'¹ et orexis² et uomitus et iliorum dolor et calculus et morborum omnia genera ruunt.

20. 'Qualis coena tamen? Vinum quod succida nolle lana pati,' ut Iuuenalis ait,¹ affertur quod cum biberis, insanus fias, acetosum, aquaticum, corruptum, pendulum,² acerbum, aut frigidum nimis aut tepidum, colore saporeque malo. Taceo illos principes qui tantum ceruisiam in potu praebent, quae cum ubique amara sit, in curiis tamen et amarissima et stomachosissima³ est. Nec tibi uel in argento uel in uitro dari pocula credas; nanque in uno furtum timetur, in altero fractura. Potabis igitur ex ligneo scipho, nigro, antiquo, foetido, in cuius fundo faex concreta est, in quo saepe minxisse domini consueuerunt. Nec tibi uni sciphus dabitur ut, si uelis, uel aquam misceas uel purum bibas, sed in

communi potabis; atque ibi mordebis ubi nunc uel pediculosa barba uel saliuosa labia uel immundissimi dentes fuerunt. Interea uinum antiquum in tua praesentia regi propinabitur, cuius tanta fragrantia est, ut eius odore tota domus impleatur. Bibet ille muscatellum,⁴ aut maluaticum;⁵ ex Galliis, ex Matrigali,⁶ ex Riparia Ianuensi,⁷ ex Vngaria atque ex ipsa Graecia sibi afferri uina iubebit; nec unquam tibi uel minimum cyathum communicabit, quamuis cardiaca passione crucieris.⁸ Quod si bonum uinum ante te sit, non tamen iocunde sapiet, cum melioris fragrantiam tuae hauserint nares. Velles nonnunquam bibere, sed non audes, nisi maiores incipiant. Nec famuli uinum apponunt nisi post medium mensae; quod si ante petieris, et importunus et petulans et ebriosus⁹ iudicaberis; nec cum hac ignominia quod postulas obtinebis, nec ad tuam, sed ad maiorum, sitim potabis. Vinum postquam in mensa fuerit, per multas manus transibit, antequam ad te ueniat. Nec speres mundari sciphum, dum pincernae remisent, quamuis in fundo faex haereat, uel intus aliquis ructauerit; nam sicut in templis aquae benedictae superinfunditur,¹⁰ sic in curiis principum uinaria uasa, quibus familiae potant, in anno semel euacuata mundantur.

21. Nec in uino tantum, sed in aqua quoque cruciatus inest.¹ Nam si stomachus domini, ut Iuuenalis inquit, feruet uinoque ciboque, ‘frigidior Geticis petitur decocta pruinis.’² Quibusdam in aestatem seruatur glacies, atque hac in feruoribus uina frigefiunt; nec tibi uel minima portio dabitur, maiorique siti cruciaberis, quia

uidendo nihil gustabis. Quid tibi de mappis dicam nigris, laceris, unctis, quae nedum tibi fastidium moueant,³ sed manibus applicantur teque sequuntur, si quando te ibi uolueris tergere; quod plures ueriti maddas pingui iure manus in propriis desiccant uestibus. Hinc est illud abdomen quod in pectoralibus curialium cernis, ut satius sit in stabulis porcorum quam in curiis comedere dominorum; nam mensalia illa munda, sericea, duplicata, solis principibus seruiunt, et in dies mutantur; tua truncis affixa tamdiu iacent, quamdiu discerni a mensa possunt.

22. Audi nunc cibaria,¹ et sume uoluptatem, si potes. Nulla tibi alia mactantur animalia quam boues, caprae, porci uel ursi, nec ista recentia uel paululum trita,² sed postquam foetere coeperunt, dispensatores emere solent; nam quo minoris emunt, eo magis furantur. Carnes tuae frigidae, bis coctae, immundae, insipidae, foetentes, fumo et carbonibus plenae, nullis condimentis, nullis salsamentis speciebusque nullis apparatae. Caules putridi, rapae marcentes et muscidae, legumina semicocta, cicera pisis, fabis, lentibus, interdum pulueribus atque cineribus mixta. Caseus raro ad te uenit, aut, si uenit, uiuus est, plenus uermibus, undique perforatus, situ squalidus, saxo durior. Butirum foetidum lardumque rancidum tua fercula condit. Oua tunc apponuntur tibi, cum iam pullos alunt. Pira et poma marcida, quae nisi tu comederis, porcorum esca fuissent.³ Oleum, quo tibi uel pisces uel caules coquuntur, de lampadibus sumitur uel lucernis,⁴ cuius foetore fugari serpentes possent,

quale illud fuisse credendum est propter quod Romae nemo cum Bochare lauari uolebat.⁵ Ego magnifico hero meo Gaspari Cancellario gratias ago, qui me hac ex sentina immunditiarum detraxit, et ad lautam eius mensam deduxit, quamuis nisi ipse fuisset, iam curiarum taediis renuntiassem.

23. Sed prosequar coeptum iter. Pisces tui uel salsi lucii, uel carpones, uel allecia.¹ Si natalicium fuerit, poteris et tencam² gustare, luti in quo iacuit odore foetentem, uel anguillam 'colubrae cognatam,'³ aut hosce pisces qui apud cloacas urbium nutriuntur.⁴ Si quis tibi nobilior piscis apponetur, quatridianus⁵ erit. Panis tuus niger, et adeo durus, ut uix genuinis dentibus frangi queat.⁶ Et quamuis eodem praetio saepe niger et albus panis ematur, ne tamen assuescas, semper nigro pascaris. Volunt domini assidue inter se ac seruos disparitatem notari, quamuis neque uoluptati nonnunquam neque usui fuerit. Tua insuper fercula semper eadem sunt, facileque in annum quid tibi edendum sit scire poteris; quae res admodum uoluptatem diminuit, quae solet uarietatibus irritari. Posset forsitan aliquis haec tolerare, nisi meliora prae se ferri continuo cerneret, sicuti curialibus accidit, qui dum sordidum panem terunt, dumque in morem equorum uel hordeum uel spel-tam⁷ uorant aut quas uocant caseatas,⁸ interea apportari domino mullum cernunt 'quem Corsica misit uel Thauromenitanae rupes;'⁹ saeuientia nanque guttura saciare non sufficiunt nostra flumina nec maria, dum piscatores proxima quaeque scrutantur retibus, nec piscem sinunt

in uicinia crescere.¹⁰ Ecce mox alium, qui longi latique pectoris squillam domino defert asparagis undique saeptam, cuius cauda nedum familiam sed hospites quoque, si qui affuerint, conuiuasque despicit.¹¹ Ille muraenam adducit ex Sicilia, quam inter Scyllam et Charibdim cepit, dum Auster se contineret.¹² Quid accipenseres, turtures, temulas,¹³ aut alios pisces enumerem? Quicquid in aquis suauius alitur, ante principem, atque id uel assum uel oleo Venefrano¹⁴ uel uino coctum optimo inter odoriferas herbas intueberis.

24. Maxima inter pisces tibi inuidia accrescit, nec minor inter carnes, cum ceruum, leporem, aprum, capream, castora, fasianum, perdicem, gruem, pauonem, oricem,¹ gallinam, turdos, merulas, ficedulas, ardeas, anseres, haedulos, agniculos, cuniculos, asperiolos,² et quicquid uolat aut quadrupedit saporis egregii uorantem principem uideas, atque haec egregie condita pulmentariisque praeparata suauissimis. Quae cum respicis, nihil ex his quae ante te sunt mordere potes; sed expectas et ad socium dicis, 'Ecce iam dabit nobis semesum leporem aut aliquid de clunibus apri; iam piscem assum, iam congelatum aromatico iure ad nos mittet, iam pullum gallinaceum, iam duas auiculas destinabit.'³ Sed euanescit omnis cogitatus tuus; nam curialibus nihil horum porrigitur, nisi fortasse ad cruciatum tuum aliquid socio tibi assidenti mitteretur, quo scires illum te principi cariorem. Nonnunquam et tibi tantillum dabitur, non quo te satures, sed quo magis afficiaris taedio, quam suaues sint epulae principis sciens.

25. Panem ante dominum niueum ac molli siligine factum¹ aspicias, ad quem pistandum proprius eligitur et magno stipendio retinetur artocopus; quem si tangere uolueris, increpatus percutieris, qui panem tui canistri non receperis, nec intactum heri dimiseris.² Quod si uer fuerit et optata tonitrua coenas maiores reddiderint, raduntur tubera terrae, et usque a Libya deferuntur boleti optimi, quales edere solebat Claudius ante illum in quo uenenum uxor sibi porrexit.³ Curialibus autem uiles et ancipites fungi ponuntur,⁴ et in quibus saepe mors editur. Poma principis talia sunt qualia sorores dicuntur Hesperides habuisse, et in his solum oblectari potes; tam enim odorifera sunt, ut non solum propinquos sed longe etiam stantes odore suo perfundant.⁵ Tangere tamen illa non poteris, aut quouis pacto gustare. Caseus ex Parma Placentiaque deducitur, sudans, caecus,⁶ pinguis, ex ouibus factus quae solum serpyllum cum suauissimis herbis depastae sunt. Structorem interea saltantem per domum et ‘chironomanta uolanti cultello’ ante dominum diuersis gestibus leporem atque gallinam secantem spectabis,⁷ et qui te nihil horum permittet tangere quibus oblectareris. Quis est qui rebus in istis uoluptatem esse curialibus credat? Quis non potius poenam ingentem cruciatumque maximum recognoscat? An non simillimum est hoc tormentum illi quod poetae finxerunt de Tantalo, qui nec in aquis bibere nec in pomis edere potest, quamuis ad mentum usque utraque sibi pertingant?⁸ Quid quod in mensa princeps assidue fabulatur, atque tacenda dicendaque fatur,⁹ cum tu nec loqui nec hiscere audeas? Nam si forte mutire prae-

sumpseris aut nutu aliquid significare, quasi Cacus per plantas educeris foras,¹⁰ ac uel latro uel fur uocaberis uel adulter. Maxima quaeque domus, ut Iuuenalis ait, seruis est plena superbis.¹¹ Ille panem magno cum murmure porrigit, ille indignatur quod se aliquid poscas, ‘et quod se stante recumbas.’¹² Aut non uident famuli defectum mensae aut, si uident, negligunt emendare. Saepe tibi uel uinum uel panis deerit, nec tamen aliquid istorum poscere audebis. Si uel aquam, ut uinum domes,¹³ uel acetum, ut piscem mergas, uel sal, ut carnes aspergas, unquam petieris, importunus diceris. Enumero tibi sedentium taedia, sed maiora illorum sunt qui stantes seruiunt, et quotiens aliquid mordes, ipsi tecum hiant, et aërem solum capiunt, qui solis pascuntur coenarum reliquiis. Sed accipe molestias alias.

26. Sunt in curiis diuersae dapes, nam raro minus quatuor ferculis coena paratur; at ista nunquam ex ordine ut optares dabuntur. Semper quod ultimum uelles, erit primum. Cum pane satur et ursi plenus dorso fueris, tunc cibaria meliora porrigentur, ut uel stomachatus renuas uel ad crapulam cum tuo maximo damno comedas. Quod si quis casus meliores epulas initio mensae concesserit, mox illae ex oculis auferentur. Est enim magna ministris diligentia, ne diutius res praeciosiores esse in mensa permittant; nam et in ponendo tardiusculi, et in leuando celerrimi sunt. Aspice insuper in parapside quot manus cursitant circa carnes, quot cultelli festinant, quale periculum illic manum apponere, nisi quis forte ferream chirothecam¹ rece-

perit, sicut apud Strigoniensem ² Archiepiscopum, illum qui ante praesentem secundus fuit, Florentinum quendam fecisse commemorant; contigit enim nonnunquam ut alienum quis digitum uel portiunculam manus acceperit atque momorderit, uituli carnem uel bouis existimans. Mensae in curiis undique circundantur edentibus. Cibaria supra caput tuum et humeros afferuntur, saepeque super te ius totum effunditur. Hic te praemit, ille ructat, et in faciem tuam uomit. Inter ferculum et ferculum magna fit mora, tempusque longum expectando consumitur, cum interim neque assurgere potes neque spuere nec exscreare, nisi scurrarum numero uelis haberi. Nunquam certa comedendi est hora. Si tamen in ipso mensae initio non affueris, coena mulctaberis aut iurgiis afficeris acerbis. Inter haec nec porros nec caepe neque alium, quia uenenum ab Horatio dicitur,³ comedere poteris. Nec igitur quae principes edunt, nam illa tuum uentrem dedignantur, nec quae rustici uorant, quia foetorem dominis ingerunt, gustare permitteris. Crassis igitur illis et nullo sapore conditis uteris dapibus; in quibus etsi uoluptas esset aliqua, cessaret tamen, quia continuae sunt et immutabiles; nam uoluptates, ut Iuuenalis affirmat, rarius usus commendat.⁴

27. At in his rebus tantum deest, ut gaudium aliquod intercedat, ut male iudicare non existimem qui summam in eis miseriam summamque cordis afflictionem posuerit. Sed stultum atque imperitum uulgus haec taedia non animaduertit, solumque suspensas ex basi uestes ac sublimes respicit in equis milites; et cum opes, argentum,

aurum, famulorum cateruas et ornatum exteriorem intuetur, misérias interiores nequaquam considerat. At Seneca, summa prudentia uir, 'Isti,' inquit, 'quos pro foelicibus aspicitis, si non qua cernuntur, sed qua latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti.'¹ Quo fit, ut curialibus, qui propter irritamenta gulæ² principibus seruiunt nedum ciues priuatos qui cum iocunda coniuge inter dulces liberos caste ac parce comedunt, uel rurícolas qui medias inter oues castaneas molles et mitia poma³ cum lacte uorantes nitidi fluminis undas exhauriunt, sed ipsos quoque qui uel in crepidinibus petrarum uel in pontibus⁴ uel ad ecclesiarum ualuas mendicant, sine cunctatione praeponam; cum illis nec ex sententia succedat quod appetunt, nec, si successerit, meliores propterea beatiore sue fiant. Sunt igitur omnes stulti, qui ob has causas in regium famulatum sese recipiunt.

28. Ceterum cum ab initio dixerimus quosdam esse, qui tanquam animae consulturi regalibus sese dedunt obsequiis (extimant¹ enim consulendo regibus, utilitatem rei publicae promouendo, pupillorum et uiduarum tuendo causas, afflictis et inopibus succurrendo, tanto magis Deo placere quanto maiore cum taedio ista peragunt) respondendum est etiam his, ne qui stultiores sunt aliis sapientiores omnibus uideantur. Quamuis ego neminem adhuc cognouerim, qui non suum aliquod temporale commodum apud reges insectaretur, fingamus tamen aliquem fore, quem sola salutis animae ratio mouerit. An ita est, ut hoc in curia sibi possit obtin-

gere? Consulemusne nos uiro bono, in obsequio ut se regis immergat? Putabimusne sic animam lucriferi? Mihi, Hercule, non fit uerisimile, in curiis principum ubi tot uicia regnant, ubi tot irritamenta ab exercitio² uirtutum subducunt, uirum aliquem bonum posse perseuerare. Nanque ut sessor bonus in equo retrogrado et calcitroso excutietur dilabeturque tandem, sic uir bonus et iustus apud reges diffluet³ uel inuitus rerum licentia ac luxu, ac tot insidiis tum uiciorum tum hominum circumuentus declinabit a uia, et in scopulos ruet uentorum uiribus actus et tempestatum. Quod cum Plato in Atheniensi curia perspexisset, fugere potius statuit quam inter tot uiciorum inquinamenta morari. Cognoscito igitur te ipsum, qui sequi curiam statuis, et an Platone sis maior animaduertito, ac utrum plus tibi uirium sit quam illi ad resistendum malae consuetudini. Oportet in curiis obsequi omnibus, 'communicare quod habes, seruire temporibus, uersare naturam tuam et regere necnon ad tempus huc et illuc torquere et flectere, cum tristibus seuerere, cum remissis iocunde, cum senibus grauitate, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosi luxuriose uiuere,'⁴ Quod nisi feceris, nec magnus in curia nec diuturnus esse poteris.

29. Sed replicabis¹ mihi fortasse, illum ipsum Platonem, quem fugisse curiam superius scripsi, posterius tamen ad Dionysium Siciliae tyrannum peruenisse illique seruiuisse. Sic est, ut ais. Sed uide quid sibi obtigerit; nanque uocatus ab illo per doctrinae speciem cum tyranni uicia corripuisset, tyranni fraude uenunda-

tus est. Nec is solus ex sapientibus iram principis expertus est; nam et Zenonem philosophum senem admodum Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilaceravit.² Anaxagoras nobilis philosophus ab Anacreonte Cypriorum rege occisus est.³ Boëtius iussu Theodorici regis interiit.

30. Longa mora esset, si quos uiros bonos necari principes iusserint enumerare uoluerim. Nec mihi quicquam uel Moysen uel Heliseum uel alium quenquam Prophetarum commemorauerit, quasi et sibi liceat quod uiris diuinis permissum extitit. Nec enim cum regibus illi manserunt, sed functi legatione quam Deus eis mandauerat abierunt. Solus Ioseph apud Pharaonem moratus est, quem ordinatio diuina pro salute populi illuc transmiserat, et uenundatio fraterna. Fatebor et Mauricium¹ et Martinum² militasse ac principibus seruiuisse; sed ille quamprimum Christianus cognitus est, cum tota mox legione Thebaea truncatus est capite, hic ut uir factus est, et regia castra dimisit et in obsequium Dei se sequestrauit. Sciebat enim uir sanctus quia pupillorum et uiduarum causae ad principes non ingrediuntur,³ quia nunquam apud reges causa pauperum defenditur, quia uenalis est omnis iusticia, quia impudicus est omnis sermo, quia nulla misericordia manet, nullus religionis zelus, nulla caritas, sed inuidia et ambitio tantummodo dominatur; quibus obsistere fortissimi fuerit hominis et plus diuina quam humana sapientia. Et quamuis esset Martinus ipse sanctissimus, possetque sua uirtute superare militiam, amplius tamen

militiam nec per se uoluit sequi, nec aliis imitandam suo exemplo demonstrare. Nec Saluator noster Christus, interrogatus quid faciendum esset ad uitam consequendam, 'Vade,' dixit, 'et regibus seruito,' sed 'Vade,' inquit, 'et uende omnia quae habes, et sequere me; non principem, sed me, non regem, sed me, non curiam, sed me, inquam, sequere.' ⁴

31. Videas igitur tibi, uir bone qui propter animam sequeris curiam, ne propter curiam illam perdas; quia multi sunt ibi laquei, multa offendicula, multae insidiae daemonum.¹ Durum est ambitionem fraenare, auaritiam compescere, inuidiam domare, iram cohibere, luxuriam coartare, dum semper inter ista uerseris. Si quis tamen sibi a Deo creditum talentum nouit, uincere ut ista possit et tanquam sol immaculatus in luto uersari, si potest picem tangere et ab ea non inquinari,² si potest ignem ingredi et non uri, non illum curiam sequi prohibeo; nam meritum tanto grandius assequetur, quanto periculosius militauerit. Sed persuasum est mihi, neminem esse qui curiae seruiendo non potius uincatur a uiciis quam uicia uincat. Dociles enim imitandis, ut Iuuenalis uerba recenseam, turpibus ac prauis omnes sumus.³ In Genesi quoque diuinum oraculum est in hunc modum, 'Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.' ⁴

32. Non suaserim igitur ulli curiis immorandum. Nam et anima, ut dixi, discrimini magno supponitur, et uita saepius ante tempus amittitur; quoniam uel principum desiderio fauebis ac ultro suis uiciis arridebis

et sic animam perdideris, uel increpabis malos mores accusabisque scelera, et sic iram in te principis experieris. Cyrus Persarum rex Harpalo familiari suo admodum antea caro ob repraehensum in se uicium filios epulandos in conuiuio dedit.¹ Cambyses cuiusdam ex carissimis, qui se de ebrietate corripuerat, filium sagitta transfixit.² Nec tu mihi Aristotelem obiicias, summum philosophum, Alexandri Magni castra sequentem; nescis enim qua uoluptate hoc egerit, et an sibi libertas fuerit aliter faciendi. At secuti sunt Alexandrum complures alii, Callisthenes philosophus, Clitus frater collactaneus,³ Lysimachus miles et philosophus insignis. Callisthenes dum adorari more Persico Alexandrum prohibet, truncatis manibus et pedibus, effossis oculis, naribus et auribus amputatis, miseram uitam in carcere ducere cogebatur;⁴ cui cum Lysimachus in remedium aerumnarum uenenum obtulisset, leoni obiectus est.⁵ Clitus cum Alexandrum Philippi patris laudibus detrahentem redarguisset, ab eodem, ut supra retuli, in conuiuio est occisus.⁶ Stulti sunt igitur meo iudicio et, ut arbitror, tuo, Iohannes amantissime, et qui propter superiores causas et qui propter animae lucrum seruicia principis amplectuntur; quoniam uel id quaerunt quod non assequuntur, uel perniciosas res quaerunt, uel per uiam spinosam et ancipitem pergunt, cum ad finem quem cupiunt tutissimis possint et quietissimis itineribus proficisci.

33. Esset ergo iam satisfactum his quae ab initio proposuimus, possemque iam epistolam claudere. Sed sunt adhuc aliae quam plures molestiae curialium, de

quibus non erit ab re quam breuiter meminisse. Plurima inter dormiendum sunt taedia. Saepe in asseribus dormiendum est, in paleis, in lapidibus nudoque solo, in uento, in pluuiâ, in frigoribus. Si plumas fueris assecutus, ad pediculos, pulices, culices et alias infinitas uel mordentes uel deterrime foetentes bestiolas, te praepara. Nunquam solus dormies, nisi cum socium cuperes. Linteamina immunda, foetida, lacerata, et in quibus nuperrime pestilentici sunt mortui, tibi dabuntur. Comes adiungetur scabiosus, qui se tota nocte fricabit. Alius tussitabit, alius foetido flatu te perurgebit; interdum et leprosus tibi coniacebit. Alius frigidus est et uestimenta ad se rapit, alius febre calidus, et lodicem cum omni tegimento supra te iacit. Semper uel ille tibi molestus erit, uel tu illi uideberis taediosus. Dormitur frequenter in communi, ubi uel decem sunt uel uiginti, ubi unus stertit, alter pedit, alius calces iactitat. Nunquam ante medium noctis est silentium. Veniunt ebrii dormitum; confabulantur, garriunt, ructant, rixantur, pro lectis pugnant et se inuicem caedunt; surgunt mingentes. Saepe apud stabula sunt cubacula tua, et equos fremitantes uel se mordentes audis. Nunquam scies ubi iacere debeas, nisi cum domini dormitum iuerint. Sunt in diuersoriis multi aduenae, multi ignoti, et uita curialium plaerumque in hospiciis publicis finitur, ubi continuo fures timendi, uel formidandi sicarii sunt, neque res tuas unquam tam diligenter custodies, quin aliquid detractum reperias; nam et ipsi fures in thalamo tuo dormient, et te sopito assurgent resque tuas sub te quoque iacentes eripient.

Adsunt meretrices, ancillae, lenones, ioculatores, lusores, parasiti, qui iurgia continuo proludunt,¹ tantusque clamor exoritur, ut nedum dormire sed nec qui prope te est loquentem socium intelligere queas. Adde loquacitatem rusticorum qui nocte, quam longa est,² nunquam quiescunt. 'Absentem cantat amicam,' ut Flaccus ait, 'multa prolutus uappa nauta atque uiator.'³ Nulla dormiendi quies datur. Quod si unquam rumores et alia mala somnus uicerit, ac oculos claudere coeperis, e uestigio reuocaberis, et aliquo casu surgere compelleris.

34. Credo te ista millies expertum, ideoque sum breuior. Sed alia accipe quae inter hospitandum sunt taedia. Marescallus¹ orandus est, ac praetio conducendus, rogandique serui eius, et alliciendi muneribus, ut hospitium tibi tolerabile² praebeant; quod etsi promiserint, non tamen implebunt, teque uel in remotissimis locis uel in foetidissimis ganeis collocabunt. Interdum et honestum locum quem dedit ut deseras et alteri cedas, minis ac ui coget. Sed esset tolerabile fortasse Marescallo caput inclinare, cuius est officium non inhonestum; at abiectos sordidosque homines sequi, atque his supplicare et offerre pecuniam, grauissimum est. Nec tamen hoc potes effugere; nam et coquis et pistoribus et frumentariis et bladi³ uinique distributoribus humiliare te oportet, et ipsorum beniuolentiam emere. Quid hostiarium referam? Heu, quotiens ille ualuas in pectus detrudet tuum? Quotiens te pugno uel calce repellet? Quotiens, ubi te uiderit uenientem, portam quae patebat statim recludet? Quotiens, te excluso, quamuis aurum dederis, uel mimum uel scur-

ram uel aemulum tuum intromittet? Quotiens tibi uel dormire principem uel in consilio esse uel aegrotare mentietur?

35. Quid de motu castrorum dicam? Quis tormenta, quae tunc incidunt, possit enumerare? Quanta equorum est cura, quanta armorum? Quot urgent angustiae? Transeunda sunt alta flumina, pontes ancipites ascendendi. Equitandum in tenebris, in pluuiis, in uento, in niuibus, in luto, in glacie, in fluminibus, in spinis, in nemoribus, in saxis, in praecipitiis, in abruptis collium, inter latrones, inter hostes. Nunquam est certus principis recessus. Fama nonnunquam vagatur,¹ in crastinum esse castra mouenda; cumque accinctus es viae, mutatur opinio. Quod si forte imparatus fueris, repente fiet recessus; ibitque rex cum paucis, et sequi pone festinanter omnes iubebit; idque tunc potissime continget, cum uel aegrotaueris uel medicinam sumpseris uel sanguinem diminueris aut equi tui uel famuli minus dispositi fuerint. Si quis uel standi uel recedendi certitudinem habere uoluerit, ex cauponibus uel meretricibus melius instruetur quam ex aliis. Nunquam quo sit eundum scies, nisi postquam perueneris. Creditur summa luce rex abiturus, tuncque omnes in equis expectant et ad meridiem usque tam equi quam muli et currus onerati manent, saepeque onera tanquam decepti deponunt. Cum uero iter arreptum est,² in iis locis potissime mansio fit, ubi nec uina sunt nec cibaria nec, in quibus recipi queas, diuersoria; ubi uero ubertim omnia suppetunt, nunquam post biduum castra mane-

bunt. Est enim regibus taedium quotiens multitudinem laetam audiunt; contra uero ex angustiis afflictioneque plebis solatia suscipiunt. Ideo nonnunquam mille passus per diem proficiscitur, interdum quinquaginta millia obambulabit. Gaudebitque cum te uel familiarem perdidisse uel equum accipiet, uel cum te praecipitatum in flumina uel frigore obriguisset uel aestu defecisset cognouerit, cum ipse et contra frigus et contra calorem armatus exierit.

36. In castrorum praeterea processu quot pressurae sunt? Quot calces, quot trusiones, quot casus? Quot irrisiones, quot blasphemiae? Nunc tuus equus alium caedit, et in te culpa refertur; nunc tuus caeditur, et afficeris damno. Litigant inuicem famuli, et in bellum descendunt domini. Inter eundum¹ seruare ordinem oportet, nusquam cedere loco licet. Festinandum est cum alii festinant, tardandumque dum alii tardant; nec prope te erit quem uelis amicus, nec ad eum ubi sit poteris ire. Si quo casu cecideris, nemo te colliget, sed uniuerso exercitu calcaberis, et tam tu quam equus in puluerem redigeris. Nunc in locis palustribus et in luto castra ponuntur, nunc in arena locoque sterili, ex quo nec lignatum nec aquatum absque magno discrimine progredi queas. Tunc aut aestas erit, et caloribus exureris, cicadis obtunderis, zinzalis² mordeberis, serpentibus intoxicaberis,³ foetoribus ac exhalationibus pessimis cruciaberis, aut erit hiems, et tecto aut uestibus nudus peribis. Quod si tu forsitan euaseris, famuli tamen et equi superesse non poterunt. Adde, cum prope sunt

hostes, maiores molestias, nunc uitandos lapides, nunc sagittas timendas, nunc fures formidandos, nunc latrones; nunc insultus est faciendus in hostes, nunc cauendum est, ne hostes ipsi officiant insultantes. In armis edendum est, in armis dormiendum; semper in uallo castrorum, semper in portis excubiae sunt habendae; nunquam hora quieta est, nunquam in pace manere licet, nunquam tubae, nunquam cornua tacent, nunquam insidiae cessant.

37. Quotiens itur ad muros, uel cum duo concurrunt exercitus, quanta trepidatio est, quot clamores! Nunc eriguntur machinae, nunc feruntur tribuli, concurrunt iacula, fodiuntur missilibus scuta, coruscant enses; sub illo equus occiditur, hic confossus telo ruinam minatur. Illi caput aufertur, huic manus amputatur, quidam calcantur inter equos, quidam in foueis iacent exanimes uel exangues; mille facies mortis¹ ubique uidentur. Non hic misericordia est, non benignitas, non humanitas, sed ille uir bonus, ille miles egregius, ille fortissimus creditur imperator, qui plures sua manu necauit, quique cruentum gladium ex plurium uirorum iugulis eduxit. Sunt equestres pugnae, sunt pedestres, sunt nauales, sunt murales; ubique res sunt horrendae, et facies inferno similis. Nihil ibi lucrari absque iniuria proximi potes, nec tua sunt quae bellis quaeruntur iniustis, ut fere sunt omnia bella quae inter domesticos fidei² committuntur. Perdere autem illic nedum res sed uitam et animam potes. Nec tu te uitare posse bellum confidas, in quo tuus rex interfuerit; nemo

se mare uitaturum speret, cum rex nauigauerit. Aut comitandus rex est aut amittendus. Inter tot tantasque difficultates aut iuuenis es, et sufferre insolitas res non potes, aut antiquus et deficientibus uiribus nec inediam nec sitim nec laborem sustinere uales. Praetereo morbos qui, dum sic angimur, nos aggrediuntur, quibus coacti uel in uia deserimur uel inter ignotos; ac plurimi diem claudunt, qui domi manentes per multos annos uiuere potuissent.

38. Sed redeamus iam in urbes. Simus in amplo spacioque loco, quiescat curia. Deeruntne propterea cruciatus, an non fient dietim¹ noua edicta et constitutiones nouae, quibus ut te coaptas, singulis diebus de nouo incipies uiuere? Siue rex sedeat, siue stet, tibi tamen semper erit standum; nec ullam tuis tibiis poteris dare quietem. Si unquam sederis, temerarius iudicaberis. Quid uero in stipendiis exigendis? Quanta morositas quantaque diminutio est? Nunquam in tempore dabitur, nunquam integrum; nunc ad istum, nunc ad illum remitteris, diuersisque mendaciis eluderis.² Multa sunt propter quae magnifico domino Gaspari Cancellario teneor, sed in hoc quoque suae magnificentiae sum obnoxius, quia me non patitur salario meo frustrari, sicut alios uideo, qui suum genium fraudantes³ nunquam stipem recipiunt, nisi distributorem donauerint, nec ullus est qui tam clara conuentionis suae capitula faciat, ut ad uoluntatem officialium non recipiant interpretationem, qui sunt omnes auri corrosores.⁴

39. Sed iam de necessariis¹ aliquid dicamus, qui et

ipsi curialium tormenta exaugent, nunc hoc nunc illud impetrari sibi petentes; et siue durum sit, siue absurdum, quod optant, impetrare tamen te uolunt. Quidam potentes sunt qui ex gratia principis promouere propinquos possent, sed tales sunt et consanguinei, ut uel eis benefacere non audeat, uel si audeat, infamiam populi et indignationem supra se Dei sustineat. Quid quod amorem in se principis nemo uerum assequitur? nanque, ut Isocrates² in eo quem de regno scripsit libro testatur, principes neminem nisi inconsulto quodam impetu diligunt. Quod si quemquam amant, non ut amicum diligunt. Inter pares enim amicitia uersatur,³ sed eo modo amant quo canes et equos diligunt, fructum ut exinde suscipiant. Quid dixi? Erraui certe. Multo plus equus aut canis quam homo diligitur; mortuo quippe uiro mox uir alius adest qui locum defuncti magnis praecibus sibi committi postulat, at canis uel equi mortui uicem non supplebit alius, nisi uel emptus praetio uel gratia. Parum adhuc dixi, cum nedum non dolenda sed optanda mors tua principi sit, cui diutius seruiuisti; aut enim pro longis obsequiis non te remunerauit, et soluitur obligatio morte tua, dulceque suo ex ore sonabit, 'Ah, si mortuus non fuisset homo ille, magnis eum muneribus donauissem,' aut largitus est tibi plurima quae te mortuo recuperare se sperat; uix enim hodie diues aliquis moritur, cui principes non succedant.

40. Sed audi iam quot imminent tibi molestiae propter personam principis. Raro nedum inter prin-

cipes sed inter priuatos quoque uir bonus reperitur. Cicero in Diuinationum libris 'Si quae rarissime fiunt monstra putanda sunt,' inquit, 'magis monstrum erit uir bonus quam partus mulae.'¹ Astipulatur huic sententiae Iuuenalis, qui licet prius dixisset, 'Rari quippe boni, uix numero sunt totidem quot Thebarum portae uel diuitis hostia Nili,' postea tamen quasi septem reperiri non possent, amplius se restrinxit dicens, 'Egregium sanctumque uirum si cerno, bimembri hoc monstrum puero et miranti sub aratro piscibus inuentis et foetae comparo mulae.'² Nec diuina Scriptura remissior est, siquidem apud Paulum Prophetæ uerba relata sunt, 'Est autem Deus uerax, omnis homo mendax'; et iterum scriptum est 'Quia non est iustus quisquam; non est intelligens, non est requirens Deum,' ac rursus, 'Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.'³ Videsne ut oratores ac poetae cum sacra Scriptura concordant; uidesne ut rari boni, mali uero infiniti sunt? Si ergo rex tuus malus fuerit, dolebis eius infamiam, eiusque uiciis cruciaberis. Si auarus est, angeris quia nec te praemiât nec alios benemeritos, et quia plurima negligit, ne sumptum faciat. Si liberalior est, times ne profusione nimia oblimet aerarium.⁴ Si crudelis, uereris ne in te tuosque saeuât. Si pius, aegre fers quia non ulciscitur iniurias. Si audax, pericula reformidas. Si uecors, hostibus inuides qui sibi semper insultant. Si loquax, multiloquium non esse absque peccato cognosces. Si tacitus, dicis quia nec amicos nec seruitores scit uerbis retinere. Si uinolentus, accusas ebrietatem. Si uino non utitur, quia parum sit laetus grauaris. Si

luxuriae cultor est, doles quia plurimis iniuriatur. Si foeminas fugit, dicis non esse uirum. Si paucos ad se admittit, displicet tibi inter illos non esse. Si communis est omnibus, irascere quod tam reliquis quam tibi sit familiaris. Si omni ex parte bonus est (quod monstrum fuerit) cum tu sis malus, doles quia tuis uiciis non alludit. Aut si tu quoque sis bonus (quod admodum est difficile) dolebis principi bono non arri- dere Fortunam, semperque anxius eris de suo statu; aegrotabis cum eo, et patieris cum eo, quoniam non tam filio suo pater afficitur quam bono principi bonus seruus. Cui etsi Fortuna fauerit, nunc mutationem, nunc insidias times; nec dormies unquam nec uigilabis in pace.

41. Est insuper magna uirorum recreatio mentis secessus, cum se aliquis retrahit in solitarium locum, ac uel meditatur uel legit uel scribit totumque se Musis praebet, et nunc Platonem, nunc Aristotelem, nunc Tullium, nunc Virgilium, nunc alios doctores, iam dudum mortuos sed fama uiuentes et scriptis, alloquitur. Sed hac uoluptate priuati sunt curiales, qui cum semper in ocio sint, nunquam tamen ocium habent. Semper in multitudine sunt, in clamoribus, in tumultibus. Si tibi nonnunquam particulam mensae delegeris, in qua uel legas aliquid uel scribas, mox aliquis instabit qui te uexet; et si alii cessauerint, non aberit dispensator, qui prope te computum¹ faciat aeraque moueat. Nusquam tibi angulus patebit quietus in quo possis cum Scipione dicere, ‘nunquam minus solus quam cum solus.’²

Oportet te priscis illis sanctisque uiris carere, atque inter homines uiuere quos rectius bestias omni uirtute carentes appellaueris.

42. Sunt qui dicunt filios suos idcirco se principibus tradere, ut mores ediscant fiantque uirtute praestantes. Melius dicerent, ad intelligendam maliciam turpitudinemque discendam se filios tradidisse; sunt enim in curiis uiciosissimi iuuenes, sermones inhonesti. Ille luxuriam commendat, ille uoracitatem; nemo de uirtute se iactat, sed aut uirginem uiolasse, aut stuprasse nuptam, aut aemulum occidisse, aut rapina sese aliquid nactum gloriabitur. Quae scelera sic adolescentes imitantur atque imbibunt, ut nunquam postea dimittant. Nec tu putes adolescentem pudicum, sobrium, uerecundum et bene moratum apud principes inuenire;¹ omnes huiusmodi sunt quales magistri. Verum est enim quod Terentius ait, ad peiorem plerunque partem animum applicari, si quis ad eam rem magistrum sortitus sit improbum.² ‘Sic natura iubet; uelocius et citius nos corrumpunt exempla mala, cum animum magnis auctoribus subeunt.’³ Refero maximas Deo grates, qui mihi iam uiro sequendi principis animum tradidit, cum iam a parentibus uirtutes aliquas sic acceperam, ut amplius amittere non possem. Quod si aliud non est, hoc saltem habeo, quia nonnullas didici litteras, quarum essem omnino ignarus, si pueritiam meam curia suscepisset. Est enim in curiis principum uiciosum litteras nosse, et probri loco ducitur appellari disertum. Est itaque magna litteratorum molestia, cum se contemni

per omnia uident, et res maximas ab istis dirigi, ne dicam negligi, qui uix inter manus et pedes quot habent digitos norunt.⁴ Sed est etiam illitteratis sua turbatio, cum uiros in curiam doctos ac Latine loquentes uenisse uident, quos ipsi nequeunt intelligere.

43. Quid praeterea de conscientia tua dicam, quae semper inquieta est semperque te mordet, cum tu te scias multis uiciorum illecebris¹ inquinatum? Nullum grauius est supplicium, ut Seneca scribit, quam conscientia.² Hinc Iuuenalis, ‘Cur tamen hos tu euasisse putes, quos diri conscia facti mens habet attonitos et surdo uerbere caedit, occultum quatiente animo tortore flagellum, poenaeque tam uehemens ac multo saeuior illis quas et Caedicius grauis inuenit et Rhadamantus, nocte dieque suum gestare in pectore testem?’³ Sed audi, obsecro, Ciceronem pro Sexto Roscio, cuius haec, si bene memini, uerba sunt, ‘Sua quemque fraus et suus terror maxime uexat, suum quemque scelus agitat amentiaque afficit, <suae> malae cogitationes conscientiaeque animi terrent; hae sunt impiis assiduae domesticaeque Furiae quae dies noctesque parentum poenas a consceleratissimis filiis repetant.’⁴

44. Quaque¹ te uertis, oblocutiones de rege, de consiliariis, de te ipso fiunt, cum uel nimis subditi grauantur, uel hostes instant, dum curia in choreis est aut in uenationibus occupata. Nullum inter res mundanas maius munus est hominibus a deo concessum, ut Cicero dicit, quam amicitia;² at hoc bono tam suauis, tam utili, tam necessario, priuati sunt curiales. Nanque

cum uiciosissimi fere sint omnes, non amicitia inter eos esse, sed factio quaedam potest, et in odium conspiratio. Inueniuntur nonnulli industrii ac laboriosi curiales, at in his adumbrata, non expressa sunt signa uirtutum.³ Videntur quidem liberales, sed rapinam sequuntur. Si sunt casti, ambitiosos inuenies eos atque superbos; si humiles, ebrii sunt et nebulones. In nullo uirtus est aliqua quam mille uicia non comitentur. Arduum est in hac hominum colluue uirum amicitia dignum reperire. Quod si quis inuentus fuerit bonus, uel regi non placebit uel magnatibus; nec eius uti beniuolentia poteris, quia non licet in curiis habere commercium cum illis qui non sunt accepti; uidebisque nonnunquam illos, quos diligis et qui tibi sanguine sunt coniuncti, ad supplicium rapi. Et quamuis difficile sit tacere cum doleas, nec conqueri poteris neque hiscere; saepeque cum illo conuersari cogeris, qui tibi uel patrem uel fratrem occiderit. Si eius conditionis fueris, ut famulatum possis tenere, inuenies seruitores tuos fures, ebrios, gulosos, rixosos, insolentes, immemores, negligentes, inertes, adulteros, homicidas. Si rursus tu alteri famuleris, dominum auarum, querulosum, inuidum, temulentum, loquacemque reperies.

45. Discurre per omnes curiae status. Quam contenti consiliarii sunt suis consiliis non acquiescere principes? Quid aiunt cancellarii, cum eorum litterae ad honorem regis et utilitatem scriptae transire non possunt, nisi correptae et ex bono in malum mutatae? Quid magistri curiae et marescalli, dum oboedientiam

non inueniunt? Quid magistri camerae, dum eorum computa corriguntur? Quid capellani, dum in celebratione diuinorum officiorum suspenduntur? Quid medici, dum negligi sana et nociua recipi cernunt? Quid milites, quid cubicularii, quid tubicines, dum stipendia sibi negantur? Quid coqui, qui nil parare sine repraehensione possunt? Nullus est cui non sint infinitae molestiae, atque, ut breuiter dicam, per multas tribulationes intrant iusti in gloriam Dei,¹ curiales uero cum multis cruciatibus acquirere sibi Gehennam student. Nihil de clericis et religiosis dixerim, qui cum Ioseph pallium,² cum Matthaeo thelonium,³ cum Iohanne sindonem,⁴ et cum Samaritana cupiditatis hydriam⁵ sunt iussi relinquere. Taceo et illos qui necessario et inuiti secuntur curiam; nam, ut Cicero pro Sexto Roscio dicit, 'quod ego inuitus et necessario facio, nec diu nec diligenter facere possum.'⁶

46. Credo iam me promissioni meae satisfecisse, qua stultos esse me probaturum dixi omnes qui aliam uitam habentes, in qua se possent honeste traducere, curiarum molestias sequerentur. Quod cum ita sit, relinquamus hoc pelagus inquietum, nosque in aliam uitam redigamus. Nanque si pacem cupimus, si ocium diligimus, si nobis uiuere uolumus, si salutem animae quaerimus, fugienda sunt nobis atria regum et aulici tumultus, in quibus nec requies nec bonarum artium exercitatio nec uirtutis amor aliquis regnat, sed auaricia tantum, libido, crudelitas, crapula, inuidia et ambitio dominatur. Quibus uiciis qui sit deditus nullo se poterit argumento

tueri, quin apud uiros doctos et malus esse conuincatur et stultus. Vale, uir, nisi ex curialibus unus esses, meo iudicio prudens.

Ex Pruch¹ pridie Calendas Decembris anno Salutis 1444.

NOTES

1

1. **suapte**: for *sponte suapte*. Cp. 3, n. 4, *meapte* redii, or the statement in the *De Duobus Amantibus Historia*, Nisi *suapte casta sit mulier, frustra maritus nititur ponere seram*.
2. Vulg. *Eccles.* 1, 15, et *stultorum infinitus est numerus*.
3. Vulg. *1 Petr.* 2, 13-14.
4. Vulg. *Matth.* 22, 21; *Marc.* 12, 17; *Luc.* 20, 25.
5. Vulg. *1 Ad Timoth.* 2, 7, doctor Gentium.
6. Vulg. *Ad Roman.* 13, 1.
7. Vulg. *Psalm.* 145, 2.
8. Cp. Sall. *Bell. Catil.* 4, 3, *paucis absolvam*; 38, 3, *paucis*. . . *absolvam*; *Iug.* 17, 2, *cetera quam paucissimis absolvam*.

2

1. Gian Galeazzo Visconti.
2. Story from Lucian's *Menippus, sive Necyomantia*.
3. Cp. Cic. *Fin.* 2, 11, 35, ut Aristippo voluptas, Hieronymo doloris vacuitas, etc.
4. Cp. Ter. *Phorm.* 459, *incertior sum multum quam dudum*.
5. Story from Valerius Maximus, 7, 1, 2.
6. Cp. Val. Max. 4, 3, 14, *totum regiarum opum apparatus*.
7. Val. Max. 7, 1, 2, *is erat Arcadum pauperrimus, sed aetate iam senior terminos agelli sui numquam excesserat, parvuli ruris fructibus contentus*.
8. Juv. 3, 30, *qui nigrum in candida vertunt*.
9. Juv. 3, 21-22, 'quando artibus' inquit 'honestis nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum.'
10. Cp. Juv. 3, 23-24.

3

1. Albert, Duke of Austria; born, 1397; became King of Hungary and Bohemia, 1437, King of Germany, 1438; died, Oct. 27, 1439.
2. **ignaros rerum**: Cicero's expression, *Sest.* 7, 15; 21, 47. Cp. Verg. *Aen.* 10, 666, *ignarus rerum*.
3. Cp. Cic. *Marc.* 1, 2, *cum in eadem causa in qua ego fuisset*.
4. **meapte**: cp. *suapte*, 1, 1.
5. Vulg. *1 Cor.* 7, 27.
6. **cacetes**: cited once by Du Cange, 'lo malo costume.' The classical form is *cacoethes*. The Rome editions of 1475 (Guldinbeck) and 1486 or earlier (Planneck) have *cacetes*; the Paris edition of 1472, *cachates*. Some editions have *calamitas*.

7. Hor. *Sat.* 1, 1, 16-19.

8. Cp. Vulg. *1 Cor.* 13, 7, (charitas) omnia suffert . . . omnia sustinet.

9. Cp. Vulg. *Matth.* 23, 2.

4

1. 'Quoad, pro Quod attinet ad, barbarum esse, licet familiare recentioribus, iam observaverunt viri docti' (Du Cange).

2. So, at the close of the story of Euryalus and Lucretia, Aeneas has *aegritudinem incidit*.

5

1. tantum distare ut: for tantum abesse ut.

6

1. Frederick III; became King of Germany, 1442; the last German Emperor crowned at Rome (1452); died, 1493.

2. Henry II, Emperor of Germany; born, 972, died, 1024; built the Cathedral of Bamberg; canonized, 1146.

3. *Aen.* 6, 129-30.

4. Cp. Cic. *Rosc. Am.* 30, 84, sic vita hominum est ut, etc.

7

1. Juv. 6, 46.

2. Cp. Hor. *Sat.* 2, 3, 82, danda est ellebori multo pars maxima avaris; Ov. *Pont.* 4, 3, 53, purgantes pectora sucos.

8

1. Cp. Sueton. *Iul.* 50, 4, existimabatur enim Servilia etiam filiam suam Tertiam Caesari conciliare.

2. Cp. Ovid, *Tr.* 3, 11, 42, et dictis artes conciliasse suas.

3. Cic. *Marc.* 8, 26.

4. digitos retrotendent: some insulting gesture. Cp. Juv. 10, 53, mediumque ostenderet unguem (with Mayor's note).

5. Cp. Vulg. *Matth.* 23, 4, alligant enim onera gravia et importabilia.

6. Cp. Juv. 3, 36, et verso pollice vulgus cum iubet, occidunt.

7. Cp. Ter. *Heaut.* 810, ut te quidem omnes di deae quantumst . . . perduint; Pl. *Curc.* 720; *Merc.* 793.

9

1. Cp. Cic. *T. D.* 4, 31, 67, aliter enim Naevianus ille gaudet Hector: 'Laetus sum laudari me abs te, pater, a laudato viro'; Seneca, *Ep.* 102, 16, cum tragicus ille apud nos ait magnificum esse 'laudari a laudato viro.'

2. Cp. Hor. *Sat.* 1, 1, 115, instat equis auriga suos vincentibus, illum praeteritum temnens extremos inter euntem; *Ep.* 1, 2, 71, nec praecedentibus insto.

3. Cp. Cic. *Fam.* 1, 7, 8, *evolare altius*.
4. Cic. *Marc.* 8, 26.
5. Cp. *Eth. Nicom.* 4, 10 (1095 b, 23-26).

10

1. Cp. Juv. 10, 92, *tutor haberi principis*.
2. Juv. 10, 93-94. It may be noted that the emperor's full name was Ti. Claudius, Ti. F. Nero.
3. Cp. Juv. 10, 63, *ex facie toto orbe secunda*.
4. Juv. 10, 75-77.
5. Juv. 10, 56, *subiecta potentia magnae invidiae*.
6. Ov. *A. A.* 1, 598, *subdola lingua*.
7. Cp. Ael. Spart. *Hadrianus*, 15, 2, *idem tamen facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audivit atque ideo prope cunctos vel amicissimos vel eos, quos summis honoribus evexit, postea ut hostium loco habuit*.
8. Juv. 10, 90.
9. Cp. Juv. 10, 71; 10, 66; 10, 86; 10, 58.
10. Vulg. *Gen.* 26, 16.
11. Curt. Ruf. 8, 1, 21-52; Justin. 12, 6; Seneca, *Ira*, 3, 17, 1. Curtius calls Clitus 'vetus Philippi miles,' and the brother of Alexander's nurse; Justin calls him 'unus e senibus'; Seneca has, 'Clitum carissimum sibi et una educatum.'
12. **Senescallos**: 'steward,' or 'marshall.'
13. Joanna succeeded to the throne of Naples in 1342. Her husband, Andrew of Hungary, was assassinated in 1345, 'not without suspicion of Joanna's complicity.'
14. Cp. Cic. *Dom.* 37, 98, *praecipitari ex altissimo dignitatis gradu*.
15. Cp. Ov. *Met.* 1, 144, *non hospes ab hospite tutus*.
16. Cp. Publil. Syr. 338, *multos timere debet, quem multi timent*; Seneca, *Ira*, 2, 11, 3, *Laberianus ille versus . . . 'necesse est multos timeat quem multi timent.'*
17. Kaspar Schlick, Imperial Chancellor of Frederick III; died 1449.
18. Cp. Juv. 7, 200, *miranda potentia fati*.
19. Siegmund, Albert II, Frederick III.

11

1. Hor. *Sat.* 1, 1, 31.
2. Juv. 9, 139-140.
3. Vulg. *Matth.* 19, 24; *Marc.* 10, 25; *Luc.* 18, 25.
4. Vulg. *Ad Hebr.* 11, 16, *nunc autem meliorem (patriam) appetunt, id est, coelestem*.
5. Hieron. *Ep.* 53, 11, *nisi tu . . . non habet Christus, unde alat pauperes suos*.
6. Hieron. *Ep.* 53, 11, *Apostoli tantum navem et retia reliquerunt*.

7. Cp. Hieron. *Ep.* 53, 11, vidua duo aera mittit in gazophylacium et praefertur Croesi divitiis.

8. Cic. *Am.* 5, 19, agamus igitur pingui, ut aiunt, Minerva.

9. Juv. 3, 164-65. Cp. Arist. *Eth. Nicom.* 1099a, 31.

12

1. *feuda*: a Mediaeval Latin word, cited by Du Cange from a charter of A. D. 884. *Feudum* is a fief, a feudal benefice.

2. Gregorius Magnus, Homily on the Parable of the Talents, *Matth.* 25, 14-30. See Migne, *Patrol. Lat.* 76, col. 1106.

3. Cp. Ter. *Andr.* 677, capitis periculum adire.

4. Cp. Juv. 3, 100, rides, maiore cachinno concutitur, etc.

5. Juv. 14, 135-37. R. Wolkan's text gives 'egentis;' most editions, 'egenti.' Modern editions of Juvenal have 'egentis vivere fato.' The Venice editions of 1475, 1483, 1485, 1490, and the Vicenza edition of 1480, have 'egenti.'

6. Pers. 2, 50-51.

7. Cp. Hor. *Ep.* 1, 7, 44, parvum parva decent.

8. Juv. 10, 15-18.

9. Vulg. *Eccles.* 5, 9.

10. Cp. Cic. *Off.* 1, 14, 43, qui eripiunt aliis quod aliis largiantur.

11. *iocalia*: 'jewels.'

13

1. Publil. Syr. 628, Tam deest avaro quod habet quam quod non habet (quoted by Seneca, *Contr.* 7, 3, 8, and by Hieron. *Ep.* 53, 11).

2. Vulg. *Prov.* 11, 4.

3. Cp. Vulg. *Psalm.* 49, 17.

4. Vulg. 2 *Cor.* 6, 10 (quoted by Hieron. *Ep.* 53, 11).

5. Hieron. *Ep.* 53, 11.

14

1. Cic. *Cael.* 17, 42. The usual reading is 'pro Marcello,' which is probably a copyist's error. The Paris edition of 1472 has 'pro Marco Tullio.'

2. Cic. *Cael.* 18, 42.

15

1. Cp. Virg. *Ecl.* 9, 49, apricis in collibus.

2. Justin. 2, 1, 6, cum aliae terrae nimio fervore solis arderent.

3. Some editions have 'in aliam.'

16

1. *complacentiam*: cited by the *Thesaurus* only from Hieron. in *Ier.* 14, 10.

2. Guido de Columna's *Historia Troiana* was finished about 1287. It was professedly based on Dares Phrygius and Dictys

Cretensis, but it was really a translation or version of Benoit de Sainte-Maure's *Roman de Troie*.

3. Marsilio da Padova was born about 1270, died about 1342. He studied at Padua and at Paris; became rector of the University of Paris before Dec. 25, 1312; supported Louis of Bavaria in his struggle against the Pope; was excommunicated by John XXII, April 9, 1327. His *Tractatus de Translatione Imperii Romani* was written in 1325 or 1326.

4. The Paris edition of 1472, a Cologne edition of about 1470, and two Rome editions of 1475 and 1486 or earlier have 'translationes imperii.' Other editions have 'in translatione imperii.'

5. **Vincentio Monacho:** perhaps Vincent of Beauvais (c. 1190-c. 1264), in his *Speculum Historiale*. Three of my four editions have 'Vincentio Morcho,' which is probably a printer's error. The Paris edition of 1472 has 'Vincentio Monacho.'

6. Hor. *Sat.* 1, 3, 1-3.

17

1. Cp. Ov. *Am.* 1, 7, 54, *populeas ventilet aura comas*; Sil. Ital. 16, 444, *ventilat aura iubas*. The courtiers wore long flowing hair.

2. *torneamentis*: 'tournaments' (Med. Lat.).

3. Cp. Juv. 6, 53-54, *unus Hiberinae vir sufficit? ocus illud extorquebis, ut haec oculo contenta sit uno*.

4. *dietim*: 'daily' (Med. Lat.).

5. Cp. Hor. *Sat.* 2, 7, 10, *clavum ut mutaret in horas*; A. P. 160, *mutatur in horas*.

18

1. Cp. Juv. 11, 11, *et quibus in solo vivendi causa palato est*.

2. Vulg. *Ad Philipp.* 3, 19.

3. Hor. *Ep.* 1, 14, 21, *uncta popina*.

19

1. Juv. 1, 144.

2. *orexis*: 'heartburn' (?). Du Cange cites a late use of the word, '*Orexis est ardor a tartaro in stomacho excitatus*.'

20

1. Juv. 5, 24-25.

2. *pendulum*: perhaps the wine is 'turning.'

3. *stomachosissima*. '*Stomachosus*, *Molestus*, *nausea plenus*' (Du Cange). Cp. Ital. *stomacoso*, 'most disgusting.'

4. *muscatellum*: muscatel.

5. *malvaticum*: Malmsey.

6. **ex Matrigali:** perhaps from Madrigal, in Spain. Max Mell says 'from Malaga.'

7. **ex Riparia Ianuensi:** from the Italian Riviera.

8. Juv. 5, 32, *cardiaco nunquam cyathum missurus amico*.

9. Cp. Juv. 3, 278, *ebrius ac petulans*.

10. The Paris edition of 1472 has '*superinfunduntur*'; other editions, '*superinfunditur*.' Barclay is more definite, 'And as men wekely newe holy water power, And once in a yere the vessel use to scoure,' etc.

21

1. Cp. Juv. 5, 51-52, *non eadem vobis poni modo vina querebar? vos aliam potatis aquam*.

2. Juv. 5, 49-50.

3. Cp. Juv. 10, 202, *ut captatori moveat fastidia Cosso*; Hor. *Sat.* 2, 4, 78, *magna movet stomacho fastidia*.

22

1. Cp. Juv. 11, 64, *fercula nunc audi*.

2. **trita:** seems to represent an Italian word *trito* = *frollo*, 'stato della carne da mangiare in cui comincia il decomorsi degli elementi di vita, e il termine è la putrefazione' (Tom-maseo e Bellini).

3. Cp. Hor. *Ep.* 1, 7, 19, *haec porcis hodie comedenda relinques*.

4. Cp. Hor. *Sat.* 1, 6, 124, *non quo fraudatis immundus Natta lucernis*; Juv. 5, 87, *caulis olebit lanternam*.

5. Cp. Juv. 5, 90-91.

23

1. **lucii, carpones, allecia:** 'pike, carp, herring.' The *lucius* (Ital. *luccio*; Eng. *luce*) is mentioned by Ausonius, *Mosella*, 122, *nullos mensarum lectus ad usus*.

2. **tencam:** 'tench.' Cp. Auson. *Mos.* 125, *virides, vulgi solacia, tincas*.

3. Cp. Juv. 5, 103.

4. Cp. Juv. 5, 105, *pinguis torrente cloaca*.

5. **quatriduanus:** cp. Lyly, *Euphues and his England* (p. 286, ed. Croll), 'fish and guests in three days are stale.' Wander quotes a Latin proverb, 'Post tres saepe dies vilescit piscis et hospes.'

6. Cp. Juv. 5, 69, *quae genuinum agitent*.

7. **speltam:** 'spelt.'

8. **caseatas:** 'species placenta ex caseo' (Du Cange).

9. Cp. Juv. 5, 92.

10. Cp. Juv. 5, 94-96.

11. Cp. Juv. 5, 80-82.

12. Cp. Juv. 5, 99-102.

13. **accipenser**: sturgeon; **turtures**: trout; **temulas** = Ital. *temolo*, a small fresh-water fish.

14. Cp. Juv. 5, 86, ipse Venafrano piscem perfundit.

24

1. **oricem**: cp. Ital. *orice*, 'oryx.'

2. **asperiolos**: 'squirrels' (Med. Lat.). Du Cange quotes the word from the year 1298.

3. Cp. Juv. 5, 166-68.

25

1. Juv. 5, 70. Modern editions of Juvenal have 'mollique siligine fictus.' The Venice editions of 1475, 1483, 1485, 1490, and the Vicenza edition of 1480 have 'factus.'

2. Cp. Juv. 5, 71-75.

3. Cp. Juv. 5, 116-19; 5, 147-8; 14, 7.

4. Cp. Juv. 5, 146, vilibus ancipites fungi ponentur amicis.

5. Cp. Juv. 5, 150-152.

6. **caecus**: the opposite of 'caseus undique perforatus,' 22. Petrocchi quotes the proverb, 'Cacio senz' occhi e pan cogli occhi,' or 'Cacio cièco e pan alluminato.'

7. Cp. Juv. 5, 120-124; also Vulg. *Matth.* 8, 21, permitte me ire et sepelire patrem. The Venice editions of Juvenal, 1483 and 1485, have 'chironomanta'; the Venice edition of 1475 and the Vicenza edition of 1480, 'chironomunta.'

8. Cp. Vulg. *Gen.* 11, 4, turrim cuius culmen pertingat ad coelum.

9. Cp. Hor. *Ep.* 1, 7, 72, dicenda tacenda locutus.

10. Cp. Juv. 5, 125-127.

11. Juv. 5, 66.

12. Cp. Juv. 5, 65-67.

13. Cp. Virg. *G.* 4, 102, durum Bacchi domitura saporem.

26

1. **chirothecam**: 'gauntlet' (Med. Lat.).

2. **Strigoniensem**: 'of Gran' (Hungary).

3. Hor. *Epod.* 3, 5.

4. Juv. 11, 208.

27

1. Seneca, *De Provid.* 6, 4.

2. Cp. Sall. *Iug.* 89, 7, irritamenta gulae.

3. Virg. *Ecl.* 1, 80, mitia poma, castaneae molles.

4. Cp. Juv. 5, 8, nulla crepido vacat? nusquam pons?

28

1. **extimat . . . placere**: 'extimare pro aestimare, interdum apud Script. Ecclesiasticos' (Du Cange). Cp. Bapt. Mantuanus, *Ecl.* 3, 75, grande aes conflare putabam; 6, 133,

vertere in aurum aestimat; Vulg. *Ioan.* 5, 39, scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere; Amm. Marc. 14, 11, 34, scrutari putabit.

2. Cp. Aul. Gell. 20, 5, 5, exercitium dicendi.

3. Cp. Ter. *Heaut.* 945, eius animum, qui nunc luxuria et lascivia diffuit; Cic. *Off.* 1, 30, 106, diffuere luxuria.

4. Adapted from what Cicero says of Catiline, *Cael.* 6, 13.

29

1. replicabis: 'you will reply' (Med. Lat.).

2. Cp. Val. Max. 3, 3, ext. 2.

3. Cp. Val. Max. 3, 3, ext. 4, Anaxarchus, cum a tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur, etc. So the proper names are given in the Venice editions of 1487, 1488, 1491, 1493. *Anaxagoras* and *Anacreonte* may be due to a slip of the memory, or to a copyist's error.

30

1. **Mauricium:** St. Maurice, leader of a Theban legion massacred in Switzerland, about 287. They had been called from Africa to suppress a revolt in Gaul. When ordered to sacrifice to the gods in thanksgiving for their victory, they refused, and were put to death.

2. **Martinum:** St. Martin, Bishop of Tours. He was born about 316 or 317; chosen as bishop in 371. Cp. Sulp. Sever. *Vita S. Martini*, 4, 2, Tum vero opportunum tempus existimans quo peteret missionem . . . hactenus, inquit ad Caesarem, militavi tibi; patere ut nunc militem Deo; donativum tuum pugnaturus accipiat, Christi ego miles sum; pugnare mihi non licet.

3. Vulg. *Isaias*, 1, 23, pupillos non iudicant, et causa viduae non ingreditur ad illos.

4. Vulg. *Matth.* 19, 21; *Marc.* 10, 21; *Luc.* 18, 22.

31

1. Vulg. *Ad Ephes.* 6, 11, ut possitis stare adversus insidias diaboli.

2. Vulg. *Ecclesiasticus*, 13, 1, qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.

3. Juv. 14, 40-41.

4. Vulg. *Gen.* 8, 21.

32

1. Seneca, *Ira*, 3, 15, 1.

2. Seneca, *Ira*, 3, 14, 1-2. 'Irous Cambyses was eek dronkelewe,' as Chaucer records.

3. See note 11 on chapter 10.

4. Iustin. 15, 3, 3-5.
5. Iustin. 15, 3, 3-7.
6. Curt. Ruf. 8, 1, 21-52; Iustin. 12, 6; Seneca, *Ira*, 3, 17, 1.

33

1. Cp. Juv. 5, 26, iurgia proludunt.
2. Cp. *Aen.* 8, 86, ea . . . quam longa est, nocte.
3. Hor. *Sat.* 1, 5, 15-16.

34

1. **marescallus**: 'marshall.'
2. Juv. 7, 69, tolerabile . . . hospitium.
3. **bladi**: Ital. *biada*; Fr. *blé*.

35

1. Cp. *Aen.* 3, 121, fama volat . . . cessisse; *Aen.* 8, 554, fama volat . . . ocius ire equites.
2. Cp. Stat. *Theb.* 1, 100, arripit . . . iter. The expression often occurs in the Ecclesiastical Writers. Petrarch has callem arripere, *Fam.* 9, 7.

36

1. Cp. Virg. *Ecl.* 9, 24, inter agendum.
2. **zinzalis**. 'Zinzala: parva musca, i. culex' (Du Cange). Cp. Ital. *zanzara*, 'mosquito.'
3. **intoxicaberis** (Med. Lat.). Cp. Ital. *intossicare* = attossicare, 'to poison.'

37

1. Cp. *Aen.* 2, 369, et plurima mortis imago.
2. **domesticos fidei**: 'them who are of the household of faith.' Cp. Vulg. *Galat.* 6, 10.

38

1. **dietim**: 'daily' (as in 17).
2. Cp. Barclay's paraphrase, 'From Robert to Iohn sometime they shall thee sende, And then none of both to paye thee may intende; From poste unto piller tossed shalt thou be, Scorned and blinded with fraude and subiltie.'
3. Cp. Ter. *Phorm.* 44, suom defrudans genium; Pl. *Aul.* 724.
4. **corrosores**: not a classical word. For the difficulty of collecting one's pay, cp. Lucian, *De mercede conductis*, 38.

39

1. Barclay has, 'But sometime to speake of thinges necessary, These do all courtiers cares multiply.'
2. **Isocrates**. The precise reference is hard to find. One edition has 'Socrates.'

3. Cp. Curt. Ruf. 7, 8, 27, firmissima est inter pares amicitia.

40

1. Cp. Cic. *Div.* 2, 28, 61.

2. Juv. 13, 26-27; 64-66. The Paris edition of 1472 and the Rome edition of 1475 have 'puero et miranti sub aratro,' which is the text of the Venice edition of Juvenal, 1475. The Mainz edition of 1517 has 'puero et miranti iam sub aratro,' like the Vicenza edition of Juvenal, 1480, and the Venice editions of 1483 and 1485.

3. Vulg. *Ad Roman.* 3, 4; 3, 10-11; 3, 12.

4. Cp. Hor. *Sat.* 1, 2, 62, rem patris oblimare.

41

1. **computum**: late Latin word (Fr. *compte*; Ital. *conto*).

2. Cic. *Off.* 3, 1, 1, Publium Scipionem, Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit eius fere aequalis, numquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus esset.

42

1. For *putare* with a simple infinitive, apparently on the analogy of verbs of hoping or expecting, cp. 'extimat placere,' 28, n. 1.

2. Cp. Ter. *And.* 192-193, si quis magistrum cepit ad eam rem improbum, ipsum animum aegrotum ad deteriore partem plerumque adplicat.

3. Cp. Juv. 14, 31-33.

4. Cp. Plaut. *Pers.* 187, si scis tute quot hodie habeas digitos in manu.

43

1. Cic. *Sest.* 66, 138, vitiorum illecebris.

2. Cp. Sen. *Ep.* 97, 15, hic consentiamus mala facinora conscientia flagellari.

3. Cp. Juv. 13, 192-198.

4. Cic. *Rosc. Am.* 24, 67.

44

1. Forcellini gives "*quaque* adverb. idem quod *quaqua*, *quoquo*, *quacumque*," and cites Manil. 5, 318, non ullo careat digito, *quaque* iverit, hasta.

2. Cp. Cic. *Am.* 13, 47, amicitiam . . . qua nihil a dis immortalibus melius habemus, nihil iucundius.

3. Cp. Cic. *Cael.* 5, 12, habuit enim ille . . . permulta maximarum non expressa signa sed adumbrata virtutum; Hieron. *Ep.* 60, 7, 3, adumbrata non expressa signa virtutum.

45

1. Cp. Vulg. *Act.* 14, 21, per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.
2. Vulg. *Gen.* 39, 12.
3. Vulg. *Matth.* 9, 9.
4. Vulg. *Marc.* 14, 51-52, Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: et tenuerunt eum. At ille, reiecta sindone, nudus profugit ab eis. Gregory the Great says that this 'adolescens' was John the Evangelist (Migne, *Patrol. Lat.* 75, col. 1068).
5. Vulg. *Ioan.* 4, 28.
6. Cic. *Rosc. Am.* 42, 123.

46

1. Pruch: Bruck a. Mur.
2. The date of this treatise is variously given in MSS. and early printed texts as Nov. 30, 1444, and Jan. 31, 1445. The later date is probably wrong, as Aeneas seems to have been not at Bruck, but at Wiener-Neustadt, at that time (R. Wolkan). Four of the fifteenth-century editions omit both place and date.

APPENDICES

A

Extracts from a letter of Aeneas Silvius, Bishop of Siena, to Piero da Noceto, May 7, 1456.

Nam quem domum egredientem meliori flatu quam me Fortuna prosecuta est? Nam quamuis annos vi et xx natus cum darem iuri ciuili operam, exorto bello patriam et studium coactus sum relinquere, accessi tamen grande illud Basiliense Concilium, inuenique gratiam in oculis Patrum. Scriba in synodo fui et litterarum abbreviator et duodecimuir, qui magistratus illic quasi censorius habebatur. Neque enim sine duodecimuiris ad consultandum de rebus consiliaribus quisquam admittebatur, et admissi qui non inuenirentur idonei his iubentibus commouebantur. Erant in Concilio quatuor conuentus qui deputationes appellabantur, de fide et pace, de reformatorio, de communibus praesidentes. Hae suos singulae singulis mensibus elegerunt. In deputatione fidei in qua eram inscriptus saepe praesedi. Inter collatores quoque beneficiorum bis sum electus. Legatus ab ipso Concilio ad complures principes missus, cum Pontificatum Amedaeus Dux Sabaudiae suscepisset, Felix nuncupatus, in secretarium sum ab eo accitus. Nec diu post uocatus ad Fredericum Imperatorem prothonotariatus officium ab eo sum adeptus; sic Germani secretarium appellant. Dum legationes Caesaris obo, uniuersam ferme Germaniam circuiui. Dissidebant Teuthones cum Eugenio Maximo Pontifice, at neque illi neque Felici oboedientes neutrales uocabantur. Concordia pluribus in conuentibus agitata est, quibus iubente Caesare semper interfui. Bis cum tractatu pacis ad Eugenium ueni; tertio nationis illius

Apostolicae Sedi oboedientiam attuli. Secretariatus et subdiaconatus honorem ab Eugenio et mox illo defuncto a Nicolao suscepi. Cuius conclaue cum eligeretur, cum caeteris principum legationibus praefui. Lapsum est postea breue tempus in quo me Nicolaus Tergestinae ecclesiae nihil tale merentem praefecit Episcopum, quadriennioque abinde decurso Senensis urbis, unde mihi origo est, pontificatum ad me detulit. Caesar uero a quo in consiliariorum ordine susceptus essem Neapolim me petere iussit. Quo in loco matrimonium inter ipsum Caesarem et Leonoram Portugalliae Regis sororem Alphonsique neptem contraxi, eandemque Imperatricem anno post nauigio uectam a Pisis ad Imperatorem Senis agentem conduxì, cum id mihi uni committeretur. In coronatione Caesaris, quae Romae celebrata est, nosti quae meae partes fuerint, quippe qui me saepius Imperatorio nomine apud Romanum Pontificem et publice et priuatim loquentem audiuisti. Reuerso in Germaniam legatio mihi Apostolicae Sedis per Boheimiam et omnes prouinciae Austriae Ducum commissa est. In conuentu Germanorum qui Ratisponae habitus est, quo et Philippus Burgundiae et Ludouicus Bauariae Duces et alii quamplures principes et reguli conuenerunt de salute Christianae reipublicae agentes, Imperatorias uices tenui. Simili modo et in Franckfordiensi Concilio, ubi et Germanos aduersus Turcos decernere bellum dicta oratione suasimus, quamuis postea negligentia et inscitia eorum qui cuncta se decere putant Germani tepuerunt. Mortuo Nicolao Calixtum successorem eius, qui nunc sedet, Imperatorio nomine tanquam uerum Christi uicarium recognouimus. In hisce nos honoribus, Petre, uersati sumus. . . . Apud tres Episcopos et totidem Cardinales dictandarum epistolarum officium exercui. Hi tres quoque Pontifices Maximi

secretariorum collegio me ascripserunt, Eugenius, Nicolaus et Felix, quamuis hunc adulterinum dixerint. Apud Caesarem non secretariatus modo sed consiliarius et principatus honore auctus sum.

B

Extract from a letter of Aeneas Silvius to Giovanni Campisio, Sept., 1445.

Verum tu lacrimas mihi excussisti, dum me aliquando futurum tecum et cum domino Conte nostro dixisti, si patriam repeterem. Nam quando hoc erit, mi Iohannes? Quando ego te reuidebo, quando in patriam ueniam? Vtinam non fuisset ibi hoc anno, si tam cito abeundum erat, aut si nunquam erat redeundum, quod admodum uereor. Legebam nuper Flaccum, inuenique illum ex Roma egressum Brundisium petere. Inter eundem Maecenas Cocceiusque aduenerunt, tum Plotius, Varius atque Virgilius. Multi illic complexus multaue fuerunt gaudia. At cum uenissent Canusium, Varius diuertit, in cuius recessu turbata est omnis iocunditas. Ait enim poeta, 'flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.' Quod si maestus erat Varius, qui paruum iter facturus erat, quique propediem reuisurus amicos fuerat, quid mihi e Roma accidisse reris abeunti, longum iter facturo, et an unquam rediturus essem amicosque conspecturus nescio. Vidi te, Petrum Noxetanum, dominum Contem, Iacobum Caluum, Iulianum, Nicolaum Viterbiensem, diuque vobis sum usus iocunde. Post abii; at quo abii? In Alamaniam. At quam Alamaniam? Nempe illuc, ubi coniungitur Vngariae. Sedem hic fixi, hic manendum, hic uiuendum moriendumque est sine necessariis, sine amicis, sine notis, sine tua et amicorum aliorum conuersatione. O

utinam nunquam uidissem Basileam! Mortuus in patria fuisset, in sinu parentum iacuissem. Plus ibi mica panis sapuisset mihi quam quae nunc vboro fercula ditia. Nisi fata mea duxissent me Basileam, fortasse in Romanam curiam me recepissem locumque aliquem honestum reperissem, tecumque et apud alios amicos degissem vitam. Multa sunt, propter quae Basileam odisse deberem, in qua tam diu tempus inutiliter perdidi. Vbi cum essem, imbutus opinione maiorum nesciui quomodo me exuerem, nisi etiam in Germania me profundius mergerem. Itaque possum dicere me mortuum, nec alia uita est mea quam Nasonis, dum in Tomitana terra exularet. Fateor me hic dilectum esse ultra meritum facultatesque habere quae mihi conueniant. Sed quid ista sine sociis? At non sunt, dicis, apud te socii? Sunt utique uiri boni fidelesque, sed non meum in modum litterarum amatores, nec qui oblectentur his rebus quibus ego. Cibi praeterea magna est dissonantia, quamuis facilius est Italicum uorare Teutonice quam Teutonicum Italice lambere.

C

*Aeneas Silvius Poeta S. P. D. Ioanni Lauterbach
Sacerdoti et Viro probissimo Amicoque optimo.*

Credo te quid agam et ubi sim ex multis percunctari, cum me apud Regem non esse cognoscis. Sed hoc nemo tibi melius exponet quam meus calamus, qui libenter desiderio tuo morem geret, sciens quia me amas. Audi ergo quid acciderit nobis in Noua Ciuitate prius; deinde quid faciam et ubi sim breuiter edoceberis. Eramus nuper in curia Caesaris apud uiduam quandam sermonis gnaram Italici, nam et in domo illorum de Scala seruiuerat dum uirguncula fuit. Hic primum

mango qui ministrabat equis aegrotare coepit, ac septima die decessit e uita. Moxque alius ex familia uir robustus epidimiam professus est se perpeti, cuius morbi tanta uis fuit ut eum triduo interfecerit. Exinde mox hospita dolere caput et ancilla febricitare coeperunt. Germanus quoque magnifici domini Casparis Cancellarii uertiginem patiebatur; pauere omnes ac de fuga cogitare coepimus. Accessit Cancellarius Regem licentiamque fugiendi mortiferam luem suscepit. Atque sic, hodie sunt octo dies, huc peruenimus; sumus enim hic in plebe reuerendi patris Domini Electi Frisingensis. Oppidum tibi notum arbitror, Prugk nomine, inter duas aquas Muram atque Murzam quae hic ante oppidum copulantur et unum facientes flumen in Sauum (*Drauum?*) feruntur. Hic nundinae sunt quae per octauam Diui Martini solent perdurare. Ego remissis omnibus curis nunc merces quae undique huc afferuntur contemplor, nunc in agros egredior montesque apricos et sylvarum latibula ac lucidi fluminis limphas non absque singulari mentis oblectatione intueor. Habes nunc et ubi locorum degam et quid rerum agam. Nunc illud te uolo scire, beatum mihi uideri qui uitam ab negociis procul publicis sibi delegit, sicut prisca gens mortalium consueuit. Quis enim non foelicem illum dicat qui nullo faenore aut aere alieno obligatus paterna rura suis bobus exercet? Audi quam beatus sit. Nempe non truci excitatur classico, quo bellum petere ac pugnam iubeatur inire. Non horret iratum mare; forum uitat et litigantium iurgia. Non uisitat superba diuitum atria, non fastidiosis curialibus est supplex, sed aut altos populos adultis uitium propaginibus maritat aut in secreta reductaque ualle errantes boues et armenta pascentia prospectat. Interdum ramos inutiles falce resecat ac foeliciores inserit. Interdum mella quae pressit puris recondit amphoris, aut oues tondet lanas-

que recipit. At cum Autumnus decorum caput mitibus pomis per agros extulit, magno afficitur gaudio pira ex arboribus decerpens quas sua manu inseruit. Interdum et purpureas uuas colligit, et aut suspendit in usum hyemis aut mustum exprimit. Libet illi iacere modo sub antiqua ilice, modo in tenaci gramine. Labuntur aquae ex altis rupibus, queruntur aues in syluis, obstreperunt fontes manantibus limphis somnosque leues inuitant. Ut uero hybernus aduenit annus et imbres niuesque dominantur, aut apros multo cane in obstantes detrudit plagas aut rara retia leui hamite, seu furca, contra edaces turdos suspendit aut pavidum leporem et aduenam gruem laqueo captat. Quod si pudica mulier illi fuerit, quales olim fuerunt Sabinae, seu de quibus sacra Scriptura meminit, Sara, Rebecca, uel Rachel, quae solibus perusta domum seruet et dulces nutriat liberos, multo beatior fiet cum illa in aduentum lassi uiri uetustis lignis sacrum extruet focum claudensque textis cratibus laetum pecus distenta siccabit ubera et dulcia uina dolio promens dapes inemptas apparabit. Quis hanc non laudet ac desideret uitam? Non me amplius Lucrina conchilia aut rombi uel scari nec ex quouis mari uel flumine quaesiti pisces iuuerint quam laeta de pinguiissimis ramis arborum oliua decerpta aut agna quam solis Pascalibus festis rustici mactant uel hoedus ab ore praereptus lupi. Nam quantum iuuat inter rusticas epulas, mitia poma et castaneas molles ac pernas et caseum, pastas oues uidere cum domum properant intuerique fessos boues inuersum uomerem collo trahentes languido. Multa sunt ruris gaudia quae nunc singula persequi non est epistolaris angustiae.¹ Ideo

¹ Cp. Aldhelm, *Epistola ad Heddam Episcopum*, Sed de his prolixo ambitu uerborum disputare epistolaris angustia minime sinit; Hieron. *Ep.* 53, 6, 1, neque enim epistularis angustia evagari longius patiebatur; Plin. *Ep.* 4, 17, 11, latius scilicet et uberius quam epistularum angustiae sinunt.

uale et haec ex multis pauca notans amorem ruris aliquando induc. Iterum uale mei, ut soles, memor. Ex oppido Prugk die xiii Nouembris anno MCCCCXLIIII.

D

Aeneas Silvius Poeta S. P. D. Leonardo Felsecker praestanti Militi Amicoque optimo.

Annis pluribus inauditum est tot aquas inundauisse quot his diebus nos ipsi uidimus apud Nouam Ciuitatem excreuisse. Tu res bellicas comparabas Viennae, quibus Maiestas Regia usura erit in castris, nos tuum reditum opperiebamur; uix duarum horarum tempestas incumbit, sed adeo ingens fuit ut intra moenia urbis excurrere Danubius crederetur. Nam neque uicinus domum accedere uicini audebat. Grando e coelo in modum oui cecidit; ubique coruscationes uidebantur audiebanturque tonitrua. Per id tempus paruus torrens qui Viennae (*Wiener Neustadt?*) moenia praeterlabitur in tantum excreuit ut plerasque domos cum patribus et familiis asportauerit. In Bauaria circa Straubingam et armenta uirosque tempestas occidit. Agri complures qui fluminibus contermini fuerant frugibus atque *** superficie uelati sunt. Plurimum Deus niuis et dirae grandinis e coelo misit, ac rubente dextera iaculatus summas templorum arces populos et urbes terruit; ueritaeque sunt gentes ne rediret graue seculum Pyrrhae atque Deucalionis, siue, ut nostri uolunt, Noae, quando super omnes montes diluuium inundauit, quando noua maris monstra uisa sunt in terris, et quando Protheus, deus pelagi, uti Gentiles uoluere, omne pecus piscium altos egit montes uisere, quando in summa ulmo cethe stetit, ubi nota fuerat columbarum sedes, ac quando pauidae dammae in aequare natabant super terras effuso. Imperante

quondam Augusto, retortis flauis Tyber undis supra littus Hetruscum creuit, atque usque ad monumenta Numae Pompilii regis templaque Vestae profectus est, sicut et postea saepius fecit, sicut adhuc inscripti lapides apud Fratres Mineruae Romae ostendunt. Tunc arbitrabantur Romani fluuium, quasi numen haberet, ulcisci uelle Iulii mortem in consolationem Iliae, Romuli atque Remi matris, ex quorum genere Caesar descendebat. Nec deerant qui putarent Iliam siue Rheam Vestalem uirginem ex compressu Tyberis peperisse, quamuis de Marte uulgatior esset fama. Itaque putabatur amnis uxoris iniuriam ulcisci uelle. Quidam uero excrementum aquae ciuilia quae post fuerunt bella portendere opinabantur; inter Anthonium nanque et Augustum apud Actium pugnatum est, cum Bruto et Cassio in Graecia, cum Sexto Pompeio in Sicilia. Nos autem, Leonarde, futuri speculator, quidnam dicemus haec diluua sibi uelle? Nunquam res insolitae absque magni alicuius mali significatione proueniunt. Sed nunquam rursus malum est uniuersale; nam quod uni nocet alteri prodest. Fredericus Caesar iam profectus est cum exercitu aduersus Vngaros, iam territi hostes pacem petunt, iam transigitur, nisi conueniat inter partes; et hoc tecum arbitror tempestatem illam designasse. Vale et me ut soles ama.

E

Aeneas Siluius Poeta Imperialisque Secretarius S. P. D. Magnifico Domino Caspary Schlick Imperialis Aulae Cancellario.

Diuersa hominum studia sunt quibus et se principibus insinuant et uitam agunt. Quosdam iuuat in stadio currere et Olympicum colligere puluerem ac feruidis rotis currum palmam nancisci nobilem. Qui semel

est in theatro clamore uulgi sublatus, qui uel luctando uel hasta feriendo uicit aemulum, haud perduci potest aliam ut uitam sumat. Attalus rex Pergamenorum, qui Romanum populum sibi fecit humilem (*heredem?*) de agri cultura diligenter scripsit. Si quis eum secutus multum frumenti condidit horreo, ac semel gauisus est findere sarculo patrios agros, nunquam dimoueri potest nec persuaderi ut nauta fiat et trabe Cypria Myrtoum secet pelagus. Verum cum aduersi aliquid suo in studio quisquam perpessus est, mox alterius uitam laudat, nec tamen accipit illam. Mercator postquam luctantes uentos in medio mari expertus est et instantem procellam timet, ocium laudat et oppidi rura sui, uenturumque se in patriam nusquam exiturum deiurat. At ubi cessauit tempestas, mox quassas reficit naues et indocilis pauperiem pati rursus se mari credit. Sunt qui diem totam bibendo assumunt et nunc membra sternunt sub uiridi arbuto, nunc ad fluentem leniter aquam caput collocant. Quosdam castra iuuant et tubae sonitus permixtus lituo, siue cornu recuruo, ac bella detestabilia matribus. Venator cuius fideles catuli ceruam uiderunt, aut cuius teretes plagas ualidus aper, ut est apud Marsos, rupit, nocte tota sub Ioue frigido, quem nos aërem dicere possumus, manet immemor domus et tenerae coniugis. Quid singula referam? Me nihil magis delectat quam haedera, quod praemium est doctorum frontium. Me gelidum nemus oblectat; cum Musis esse, non cum populo, placet mihi. Exhibeat mihi tibiae Euterpe, quam bene delectantem interpretamur, et organum suum in modum lyrae compositum quod barbiton appellant Polymnia mihi tradat, quae uel multae laudis uel multae memoriae dicitur Musa, non erit in posteris meum nomen obscurum. Et potissime, si tu mihi, Caspar, fauebis, uitae praesidium et dulce decus meum. Vale.

F

In Gallum

Rumperis invidia, quod carmina nostra leguntur;
Quod tua nemo legit, rumperis invidia.
Rumperis invidia, quod sum dicorque poeta,
Tu numquam fies; rumperis invidia.
Rumperis invidia, quod laurea sarta feramus,
Tu non fers hederam; rumperis invidia.
Rumperis invidia, quod me uult Caesar amatque;
Quod te nullus amat, rumperis invidia.
Rumperis invidia, populi quod voce probamur;
Quod te nemo probat, rumperis invidia.
Rumperis invidia, fidos quod habemus amicos;
Quod te turba fugit, rumperis invidia.
Rumperis invidia, munde quod vivimus ipsi,
Tu rapis ut vivas; rumperis invidia.
Rumperis invidia, modico quod vivere novi;
Quod tibi nil satis est, rumperis invidia.
Rumperis invidia; rumparis, pessime Galle;
Nil tibi sit quod me vertat in invidiam.

G

Quae faciant beatitudinem in terris

Quae faciant hominem dicam tibi, Sexte, beatum;
Tu stude quo possis illa tenere modo.
Tota relictæ tibi sit res, non parta labore,
Non ingratus ager, mensque quieta, velim.
Sit tibi lis numquam, toga rara, focusque perennis,
Prudens simplicitas, par sit amicitia;
Vires ingenuae semper corpusque salubre,
Convictus facilis, mensa sine arte domi.
Ebria ne nox sit, sed curis usque soluta;

Non tristis coniunx, ipsa pudica tamen.
 Quod sis esse velis, nec plus maioraque malis;
 Summum non optes, non metuasque diem.
 Haec te cum Musis felicem reddere possunt;
 Sed sine Fortuna nemo beatus erit.

H

*Extracts from Alexander Barclay's Egloges, of the
 Miseryes of Courtiers.*

Unto our purpose: by diuers wayes three
 Men may be fooles, I shall them count to thee.
 They all be fooles which set their thought and minde
 That thing for to seke which they shall neuer finde.
 And they be fooles which seke thing with delite,
 Which if they finde is harme and no profite.
 And he is a foole, a sotte, and a geke also,
 Which choseth a place unto the same to go,
 And where diuers wayes lead thither directly,
 He choseth the worst and most of ieopardie:
 As if diuers wayes laye unto Islington,
 To Stow on the Wold, Quaueneth or Trompington,
 To Douer, Durham, to Barwike or Exeter,
 To Grantham, Totnes, Bristow or good Manchester,
 To Roan, Paris, to Lions or Floraunce.

* * * * *

Who that remayne by king or princes side
 Endure great paynes fīue thinges to prouide,
 Who that in court may one of them purchase
 Thinketh to haue wonne a pleasaunt gift of grace.
 The first is honour, I tolde thee of this same,
 The seconde is laude, hye name or worldly fame,
 The thirde is power, might or auctoritie,

The fourth is riches, chiefe roote of dignitie,
The fifte is pleasour, lust and voluptuousnes;
For these do men sue unto the court doubtles.
Beside these be some, but they be sowen thin,
Resorting to court their soules for to win,
So muche more merit supposing to obtayne,
Howe muche more they bide of displeasour & payne.
Of these all shall be my communication.

* * * * *

As touching power, might or auctoritie:
Some thinke in the court in fauour great to be.
To be with princes of power excellent,
Some fooles counteth a thing preeminent.
Or that men should him a kinges tutour call,
Much to commaund, but nought to do at all.
Both peace and battayle to order at his will,
To be of power both to do good and ill.
But many a thousande which haue such power sought
Haue bene disceyued, and shortly come to nought.
As with one Nero named Claudius
In so great fauour was one Seianus,
That while this Nero was farre from his empire,
Seianus ruled the same at his desire,
So much that Seian had honour then in deede,
As of all the worlde counted the seconde head,
That if this Nero had dyed or his houre,
This Seian truely should haue bene emperour.
But by one letter he after taken was,
In utter dishonour deposed from his place.
Led for a spectacle streyght unto Tiber banke,
And there beheded; such was his mede and thanke.
All his ymages in his honour erect
Were with great malice downe to the grounde deiect.
Thus all his power ended with care and shame;

Who that hath wisdom will note and marke the same.
It is no matter nor thing of certayntie
With mighty princes of great power to be.
No state is febler, more weake and incertayne
Then such as semeth great with his souerayne.

* * * * *

As I remember, we spake last of riches,
Nowe talke we of lust or voluptuousnes.
Forsooth some wretches of maners vile and rude
Haue counted in lust moste hye beatitude,
And namely the sect which folowe Epicure,
Which shamefull sect doth to this day indure,
Whom the Philosophers and clerkes now a dayes
Despise with wordes, yet folowe they his wayes.
For what is that clerke or prelate in honour
Which cleane despiseth all temporall pleasour.
And therefore perchaunce if any such there be,
Despising to looke on fayrenes or beautye,
Despising odours or sapour delicate,
And pleasaunt touching despising in like rate:
Some call them happy which can such thing exclude,
But mo men count them of maners dull and rude.
For two diuers wayes doth mans life contayne,
The one of vertue, of diligence and payne,
The other of lust, of pleasure, mirth and rest;
The first despising, men count the second best.
The way of vertue is rough and desolate,
With weede and thornes shut, for all men it hate.
Fewe it frequenteth or folowe in regarde,
For the first entry to them appereth harde.
The way of pleasure is playne and euident,
And greatly worne, for many it frequent.
The harde way of vertue at ende hath quietnes,
The playne way of pleasure hath daunger and distresse.

Yet where one haunteth the passage of vertue,
For that one foure score their lustes doth insue.

* * * * *

To eate and to drinke then is moste ioye and luste
When men be hungry and greued sore with thirst,
But ofte unto noon muste thou abide respite,
Then turned is hunger to dogges appetite,
For playne wood hungry that time is many one,
That some would gladly be gnawing of a bone,
On which vile cures hath gnawen on before,
His purse is empty and hunger is so sore,
Or some by feblenes and weary tarying
Lese their appetite that they can eate nothing.
Some other hath eaten some bread and chese before,
That at their diner they list to eate no more,
Their stomake stopped and closed with some crust
From them hath taken their appetite and lust;
Then other courtiers of maners bestiall
With greedy mouthes deuoureth more then all.
Thus some at rising be fuller then be swine,
And some for hunger agayne may sit and dine.
Sometime together must thou both dine and sup,
And sometime thou dinest before the sunne be up,
But if thou refuse to eate before day light,
Then must thou tary and fast till it be night.
To eate and to drinke then is it small delite
When no digestion hath stirred appetite.
Agayne thou art set to supper all to late,
All thing hath season which men of court not hate,
For neuer shall thy meate be set to thee in season,
Whereof procedeth mucche sore vexation,
Ofte age intestate departeth sodenly,
And lustie galandes departeth semblably.
Hereof procedeth the vomite and the stone,
And other sicknes many mo then one.

* * * * *

Brought in be dishes the table for to fill,
But not one is brought in order at thy will.
That thou would haue first and louest principall
Is brought to the borde oft times last of all.
With breade and rude meate when thou art sacciate,
Then commeth dishes moste sweete and delicate.
Then must thou eyther despise them utterly,
Or to thy hurt surfet, ensuing gluttony.
But if it fortune, as seldome doth befall,
That at beginning come dishes best of all,
Or thou haste tasted a morsell or twayne,
Thy dish out of sight is taken soone agayne.
Slowe be the seruers in seruing in alway,
But swifte be they after, taking thy meate away.
A speciall custome is used them among,
No good dish to suffer on borde to be longe.
If the dishe be pleasaunt, eyther fleshe or fishe,
Ten handes at once swarme in the dishe.
And if it be flesh, ten kniues shalt thou see
Mangling the flesh and in the platter flee.
To put there thy handes is perill without fayle,
Without a gauntlet or els a gloue of mayle.
Among all these kniues thou one of both must haue,
Or els it is harde thy fingers whole to saue.
Oft in such dishes in court is it seene,
Some leaue their fingers, eche knife is so kene.
One finger gnaweth some hasty glutton,
Supposing it is a piece of biefe or mutton.
Beside these in court mo paynes shalt thou see,
At borde be men set as thicke as they may be.
The platters shall passe oft times to and fro,
And ouer thy shoulders and head shall they go.
And oft all the broth and licour fat
Is spilt on thy gowne, thy bonet and thy hat.

Sometime art thou thrust for litle rowme and place,
 And sometime thy felowe reboketh in thy face.
 Betwene dish and dish is tary tedious,
 But in the meane time thogh thou haue payne greuous,
 Neyther mayest thou rise, cough, spit or mese,
 Or take other easement, least thou thy name may lese.
 For such as this wise to ease them are wont
 In number of rascolde courtiers them count.
 Of meate is none houre, nor time of certentie,
 Yet from beginning absent if thou be,
 Eyther shalt thou lose thy meat and kisse the post,
 Or if by fauour thy supper be not lost,
 Thou shalt at the least way rebukes soure abide
 For not attending and fayling of thy tide.

* * * * *

Because that of sleeping was our first commoning,
 Heare now what paynes haue courtiers in sleeping.
 They oftentime sleepe full wretchedly in payne,
 And lye all the night forth in colde winde and rayne.
 Sometime in bare strawe, on bordes, ground or stones,
 Till both their sides ake, and all their bones.
 And when that one side aketh and is wery,
 Then turne the other; lo here a remedy.
 Or els must he rise and walke him selfe a space,
 Till time his ioyntes be settled in their place.
 But if it be fortune thou lye within some towne
 In bed of fethers, or els of easy downe,
 Then make thee ready for flyes and for gnattes,
 For lise, for fleas, punaises, mise and rattes.
 These shall with biting, with stinking, din and sound
 Make thee worse easement then if thou lay on ground.
 And neuer in the court shalt thou haue bed alone,
 Saue when thou wouldest moste gladly lye with one.
 Thy shetes shalbe unclene, ragged and rent,

Lothly unto sight, but lothlyer to cent,
In which some other departed late before
Of the pestilence, or of some other sore.
Such a bedfelowe men' shall to thee assigne,
That it were better to slepe among the swine.

* * * * *

What shall I common the pensiuenes and payne
Of courtiers or they their wages can obtayne?
How much differing and how much abating
Must courtiers suffer and manifold checking.
Neuer hast thou the whole, something shall they abate,
Or els shall the day of payment be to late.
From Robert to Iohn sometime they shall thee sende,
And then none of both to paye thee may intende.
From poste unto piller tossed shalt thou be,
Scorned and blinded with fraude and subiltie.
Some mayst thou beholde sighing for great sorowe,
When he is appoynted to come agayne to morowe.
For many a morowe hath he bene serued so:
Another standeth his heart replete with wo,
Counting and turning the grotes in his cap,
Praying God to sende the payer an ill hap,
For where he reckned for to receyue a pounce
Scant hath he half, such checkes be there founde.
Neuer shall the courtier receyue whole salary
Except that he rewarde the payer priuily.
When nede constrayneth somewhat to haue before,
He gladly receyueth a dozen for a score.
Neuer canst thou make thy couenaunt so cleare
But that the payer shall bring thee far areare.
All if thou right well thy couenaunt fulfill,
It shall the payer interprete at his will.
For all that blinde sorte are choked with auarice,
As catchers of coyne ensuing couetise.

INDEX

The numbers refer to the pages of this book.

- Abimelech, 32.
- Aelius Spartianus, 17, 73.
- Aglaus, 23.
- Albergati, Cardinal, 11.
- Albert II, 24, 71, 73.
- Albert, of Austria, 24.
- Alexander Magnus, 32, 55.
- Alfonso, of Naples, 84.
- Amedaeus, 83.
- Ammianus Marcellinus, 78.
- Anacreon, 53, 78.
- Anaxagoras, 53, 78.
- Anaxarchus, 78.
- Andrew, of Hungary, 32, 73.
- Antoninus Pius, 28.
- Arcadius, 28.
- Aristippus, 71.
- Aristotle, 15, 17, 30, 34, 55, 64, 73, 74.
- Arras, Council of, 11.
- Augustus, 28.
- Ausonius, 76.
- Baptista Mantuanus, 15, 77.
- Barclay, Alexander, 7, 8, 14, 15, 16, 76, 79, 93-99.
- Basel, Council of, 11, 12, 24, 83.
- Bernardinus, 25.
- Biondo, Flavio, 12.
- Boethius, 53.
- Boulting, W., 11, 12.
- Bruck a. Mur. 81, 87, 89.
- Callisthenes, 55.
- Calixtus III, 84.
- Cambyses, 55.
- Campisio, Giovanni, 85.
- Capranica, Cardinal, 11.
- Carolus Magnus, 28.
- Chaucer, 78.
- Cicero, 8, 16, 17, 29, 30, 37, 63, 64, 66, 68, 71-74, 78, 80, 81.
- Claudius, 48.
- Clitus, 32, 55, 73.
- Constantine, 28.
- Curtius Rufus, Q., 40, 73, 79, 80.
- Cyrus, 55.
- Dionysius, 52.
- Dolopathos*, 17.
- Eich, Johann von, 21.
- Epicurus, 37.
- Eugenius IV, 83, 84, 85.
- Felix V, 12, 83, 85.
- Felsecker, Leonard, 89.
- Filelfo, 11.
- Frankfort, Council of, 84.
- Frederick III, 12, 27, 28, 72, 73, 83, 84, 90.
- Gellius, Aulus, 78.
- Gregorius Magnus, 17, 34, 74, 81.
- Guido de Columna, 40, 74.
- Gyges, 17, 23.
- Hadrian, 17, 31, 73.
- Harpalus, 55.
- Henry II, 28, 72.
- Hesiod, 22.
- Hieronymus, philosophus, 71.
- Homer, 22.
- Honorius, 28.
- Horace, 8, 16, 17, 25, 33, 40, 50, 57, 72-77, 80, 85.

- Isocrates, 17, 62, 79.
 James I, of Scotland, 11.
 Jerome, St., 17, 34, 36, 73, 74, 80, 88.
 Joanna, of Naples, 32, 73.
 John XXII, 75.
 Justin, 17, 40, 73, 74, 79.
 Juvenal, 8, 14, 17, 24, 28, 33-36, 43, 44, 49, 50, 54, 63, 66, 71-80.
 Laberius, 73.
 Late Latin words, 18.
 Laterani, 36.
 Lauterbach, Johann, 86.
 Leonora, of Portugal, 84.
 Livy, 40.
 Longinus, 36.
 Louis, of Bavaria, 75.
 Lucian, 17, 71, 79.
 Lyly, John, 76.
 Lysimachus, 55.
 Manilius, 80.
 Mantuanus, Baptista, 15, 77.
 Marsilio da Padova, 40, 75.
 Martial, 8.
 Martin, St., 53, 78.
 Matrigal, 44, 76.
 Maurice, St., 53, 78.
 Mell, Max, 11.
 Menippus, 17, 22.
Modern Language Notes, 15.
 Naevius, 72.
 Nicocreon, 78.
 Nicolaus V, 84, 85.
 Ovid, 72, 73, 75, 86.
 Persius, 17, 35, 74.
 Petrarch, 79.
 Phalaris, 53.
 Pharaoh, 53.
 Philip, of Burgundy, 84.
 Philip, of Macedon, 32, 55.
 Philip, of Milan, 22.
 Piero da Noceto, 83, 85.
 Plato, 52, 64.
 Plautus, 72, 79, 80.
 Plutarch, 40.
 Publilius Syrus, 73, 74.
 Sallust, 40, 71, 77.
 Saint-Gelais, Octovien de, 13.
 Schlick, Kaspar, 13, 33, 46, 61, 73, 87, 90, 91.
 Scipio, 64, 80.
 Sejanus, 14, 31, 32.
 Seneca, 17, 36, 51, 66, 72, 73, 74, 77, 78, 79.
 Siegmund, 24, 73.
 Silius Italicus, 75.
 Silvius, 22, 24.
 Statius, 79.
 Strigoniensis, 50, 77.
 Suetonius, 40, 72.
 Sulpicius Severus, 78.
 Terence, 17, 23, 65, 71, 72, 74, 78, 79, 80.
 Theodoric, 53.
 Theodosius, 28.
 Tiberius, 31.
 Tiresias, 23.
 Titus, 28.
 Trajan, 28.
 Valerius Maximus, 17, 71, 78.
 Vespasian, 28.
 Vincent of Beauvais, 75.
 Vincentius, monachus, 40, 75.
 Virgil, 64, 71, 72, 74, 77, 79.
 Visconti, Gian Galeazzo, 71.
 Vulgate, 17, 71-75, 77-81.
 Wander, K. F. W., 76.
 Wiener-Neustadt, 81, 86, 89.
 Wolkan, R., 8, 13, 74, 81.
 Zeno, 53.

